Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...нинай 1921 оной ...иин 21-һээ гарана. | № 132 (18455) | 1990 оной июниин 9, суббото | Сэн 3 мүн.

СССР-эй Верховно Соведэй гурбадахи сесси

...ХЁОЛДОЖО БАЙГАА БАЙДАЛ ...УХАЙ МИНИСТР ЭЛИДХЭБЭ

...атанай хоорондохи ...уришэлдөөнһөө ма... доторхи ниитын гу... бэрхэшээлдэ ороно. ...бэхижүүлхэ шухала. ...арламентын июниин ...дани дээрэ Совет ...ай СССР-эй Хуулиин ...аража үзөлгэ Ош... ...ходо болоһон ур... хэрэгүүд тухай мэ... ...ээгдэбэ. Эдэ бүгэ... ...дьхэл хүдэлгэнэ, ...нуудай хоорондо хё... ...шэлдөө үүдхэнэ гэ... ...эй дотоодын хэрэ... ...истр В. В. Бакатин ... Энээнтэй дашарам... ...эл гаргажа, хоёр ...хамтаараа зүбшэн ...тула засагаархидай ...тэй, мүн бүхы со... ...публикануудай эгээл ...ехэтэй ниитын хү... ...уулзалга эмхидхэхэ ...р министр Нацио... ...нуудай Соведэй де... ...хандаба.

...р, али бүхы үндэһэ ...эгдэтэ, угайдхадаа, ...газар дээрэ нацио... ...нхидтэ бүхы эрхэ... ...еспублика бүхэнэй ...арга олгоһон дек... ...баталан абаха хэрэг... ...рэ хэлээ. Хэрбээ ...н эдэ лаб хангалта... ...сахижа шадаагүй ...оо хэмжээнүүдые ...эа гэжэ энэ декла... ...оо харагдана. Кон... ...отор эдэ бүхы эр... батадхагдаадшье ...нь мүнөө энэ акт ...огоо абтаха байна ...элээ, ...ёор, шэнэдхэгдэһэн ...эзэ бэлдэхэ, тэрэ... ...ба болзорые энэ зүблөөн дээрэ тодорхойлхо болоно. Министрэй һанамжын ёһоор, иимэ хэлсээе баталан абалгые саашадаа үнжэгай-рууляжа болохогүй.

Министрэй хандалгада парламентаринар, анхаралтайгаар хандаа гэжэ уридшалан тэмдэглэхэ ёһотойбди. Ороһон дурадхалтай таарaлдуулан, шухала шиидхэбэри баталан абахаар бэлэн байһан тухайгаа тэдэнэр мэдүүлээ.

Сессиин энэ үдэрэй хүдэлмэриие хойно хойноһоонь бэшэ, харин юрэнхы дээрэнь хөөрэе. Палатанууд хуулиин проектые ами амяараа хаража үзэбэ. Үглөөгүүр—Национальностьнуудай Соведтэ, үдэһөө хойшо—Союзай Соведтэ.

Милици тухай Хуули хэрэгтэй юм гү? гэһэн асуудалаар министр тус Хуулиин проектые олоной үзэмжэдэ табиһан байгаа. 72 жэл соо хуулигүйгөөр ажаһуугаабди, гэмтэ ябадалтай амжалтатайгаар тэмсэдэг байгаабди. Мүнөө бидэ иимэ хуули баталан абангүй, байжа шадахагүйбди.

Иигэжэ Хуулиин проект зүбшэн хэлсэгдэбэ. Тэрэ 6 жэлээ хожомдоо, 20 гаран вариант бэлдэгдэһэн байгаа. СССР-эй Юстициин министерство, Совет гүрэнэй байгуулалтын ба хуули гаргалгын бүхэсоюзна эрдэм-шэнжэлэлгын институт, СССР-эй КГБ, СССР-эй Науканuудай академиин Гүрэнэй ба хуулиин институт, прокуратура, СССР-эй Верховно Соведэй комитедүүд, СССР-эй МВД-гэй ниитын совет, милициин олон коллективүүд энэ проектые зохёолгодо хабаадаһан байгаа. Дурадхагдаһан проект олохон талаараа түрүүшынхиһээ илгаатай, хүсэн түгэс байна. Тиигэбэшье, министр түрүүлэн үгэ хэлэхэдээ, парламент дээрэ хуулиин проектые шүүмжэлхы ёһоор зүбшэн хэлсэжэ, тэрэниие заһахыень хуули гаргагшадые уряалба.

Хуули ёһоной ба гэмтэ ябадалтай тэмсэлэй асуудалнуудай талаар комитедэй үмэнэһөө депутат Н. А. Струков үгэ хэлэхэдээ, энэ документын зарим һайн тала тухай хоёр палатын парламентаринар хэлэбэ гэжэ тэмдэглээ. Дутуу дундануудташье анхарал хандуулагдаһан байгаа. Хоёр палата хуулиин проектые баталан абаба. Бүгэдэ арадай зүбшэн хэлсэлгэдэ табихын тула тэрэ хэблэлдэ толилогдохо.

ССР Союзай ба союзна республикануудай уголовно сүүдэй хэрэг эрхилэлгын үндэһэ һууридa хубилалтануудые, нэмэлтэнүүдые оруулха тухай Хуулиин проектые зүбшэн хэлсэлгэ хоёр палатын заседаниинуудай зүблэхэ зүйлэй хоёрдохи асуудал болобо. Энэ асуудалаар СССР-эй дотоодын хэрэгүүдэй министр В. В. Бакатин үгэ хэлээ.

Депутадууд В. Г. Александрин, Д. Н. Кугультинов, А. М. Яковлев болон бусад энэ асуудалые зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаба. Национальностьнуудай Совет тэрэниие гол түлэб һайшааһан байгаа. Союзай Соведэй депутадууд энэ талаар юу хэлэхэ гээшэб? Гэбэшье мүртэй заһабаринуудые оруулангүй, тус проектые баталан абаһан байгаа. Документын хүсэндөө орохынь тула зүбшэлэлгын комиссида хуули заһагдаха ёһотой.

АЛБАНАЙ ХЭРЭГЭЭР ЕРЭБЭ

...ританиин Премьер-... М. Тэтчер совет хү...шэдэй уряалаар ал... ...эгээр июниин 7-до ... Союзда ерэбэ.

Великобританиин болон СССР-эй гүрэнэй тугуудай намилзуулагдаһан аэропорт дээрэ СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Н. И. Рыжков болон бусад тусхай тушаалтад тэрэниие угтаа.

(ТАСС).

...ЭЙ МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДҺЭЭ

...3-да «Кузнецуголь» ...н Димитровэй нэ... ...шахтада газар доро... ...й нэбтэрэн ороһон... ...жалан, наһа барагшадай түрэлхидтэ, дүтын хүнүүдтэ СССР-эй Министрнүүдэй Совет гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

Аюул усалай хойшолонгүүдые усадхахын, наһа барагшадай бүлэнэртэ туһаламжа үзүүлхын тула гүрэнэй комисси болон нютагай зургаанууд бүхы шухала хэмжээнүүдые абажа байна.

РСФСР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съезд

ПАРЛАМЕНТ МЭРГЭЖЭЛТЭ БОЛОХО ГЭЭШЭ ГҮ?

РСФСР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съездын июниин 7-ной үглөөнэй заседани эдэбхитэй һайнаар үнгэрбэ. Энэ хадаа һайн шэнжэ гээшэ. Хүдэлмэримнай жэгдэрхэнь гү гэжэ олонхид тоолоһон байгаа. Энэ ушар Россин хуралдаан аша үрэ үгэхэ аабза гэжэ найдал түрүүлнэ.

Съездын даалгабаряар тэрэнэй һунгаһан сағ зуурын комиссиин Верховно Соведые бүридүүлхэ тухай Конституцида заһабаринуудые депутадууд абаһаар лэ хаража үзэһэн байгаа. Энэ ушар республикын Үндэһэн Хуулиин 107-дохи, 118-дахи статьянуудта хабаатай байна. Свердловскын юридическэ институдай профессор В. Б. Исаков комиссиин үмэнэһөө үгэ хэлэбэ. Нэгэдхэгдэһэн ниитэ нэгэн гол ёһонуудһаа үндэһэтэй хэдэн заһабаринуудые тэрэ сугларагшадта дурадхаба. Үгэ хэлэгшын мэдүүлһэнэй ёһоор, эдэ бүгэдэ наада захань болоно. Конституци дотор батадхагдаһан засагай бүхы зургаануудта хабаагүй байна. Лаб хангалгын гурим гүйсэд сахигдана. Оруулагдаһан заһабаринууд съезд дээрэ, мүн Верховно Соведтэ мухардуу байдалһаа гараха арга олгохо юм.

Автономинуудай, газар нютагуудай, депутадай бүлэгүүдэй түлөөлэгшэд комиссида хүдэлһэн байгаа гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдүүлээ. Дурадхагдаһан вариант бултанай зүрхэ сэдьхэл ханааха байха гэжэ тэдэнэр тоолоно. Юундэб гэхэдэ, элдэб аша туһада хабаатай асуудалнууд хараада абтаа.

Үгэ хэлэгшэ заһабаринуудай удхые найруулба. Тусхайлбал, Конституци дотор палатануудай туд бүхэниие 168 хүнһөө бүридүүлхэ гэһэн хэмжээе эдэ бүгэдэ батадхана. Иимэ тоо эгээл таарамжатай байха гэжэ заһабаринуудай авторнууд тоолоно. Зүгөөр энэнь 163 депутадһаа дээшэ гарахагүй гэһэн съездын шиидхэбэриһээ хадуурһан ушар болоно бшуу.

Депутадуудые албанай гү, али үйлэдбэриин уялгануудһаа сүлөөлхэ тухай асуудал заһабаринуудай нэгэн соо бии. Съезд дээрэ, РСФСР-эй Верховно Соведтэ, тэрэнэй палатануудта, комиссинуудта болон комитедүүдтэ, мүн хүн зоной дунда депутадай ажал ябуулгые бэелүүлхын тула энэнь шухала удха шанартай. Республикын Соведэй бүридэлдэ һунгагдаһан депутадууд РСФСР-эй Верховно Соведтэ эрхэ түлөөлэлгэнүүдэйнгээ бүхы үе соо гол хүдэлмэреэ бэелүүлгэһээ сүлөөлэгдэхэ ёһотой гэһэн ёһо гурилые РСФСР-эй Үндэһэн Хуули соо батадхахаар дурадхагдаа. Тиихэдэ Национальностьнуудай Соведэй гэшүүд иимэ уялгануудһаа имагтал тэдэнэй мэдүүлгэнүүдэй үндэһөөр сүлөөлэгдэхэ ёһотой.

Дурадхагдаһан заһабаринуудай авторнуудта депутадууд гол түлэб шүүмжэлхы шэнжэтэй олохон асуудалнуудые табиһан байгаа. Тэдэнэй һанамжын ёһоор, палатануудай тооe тодорхойлхо талаар съездын тэрээндэ олгоһон эрхэ түлөөлэлгэнүүдые комисси хэтэрүүлээ гэжэ депутадуудай олонхид мэдүүлбэ. Харюудань түрүүлэгшээр һуугша Б. Н. Ельцин иигэжэ ойлгуулба: Хэрбээ 126 хүнһөө бүридхэхэ тухай шиидхэбэри баталан абаа һаамнай, тэдэнэр Верховно Соведэй ажал ябуулгада сағ үргэлжэ хабаадаха ёһотой болоно. Зүгөөр тиихэдэ Верховно Соведэй гэшүүдэй тооe олошоруулха тухай шиидхэбэри дүүргэгдэхэгүйдөө болохо. Элдэб тоонуудые шэнжэлхэдээ, имагтал 168 гэшүүдтэй байбал, палатануудай адли тэгшэ байдал сахигдахадаа болохо байна. Тиимэһээ иимэ хэмжээе тодорхойлхо тухай шиидхэбэри баталагдан абтаа. Гэбэшье тиигээд байгаа һаань, Национальностьнуудай Соведтэ бүхы депутадууд гол хүдэлмэриһөө сүлөөлэгдэхэ ёһотой. Энэмнай бүтэхэгүй хэрэг ха юм даа. Энэ асуудалаар үгэ буляалдаата хөөрэлдөөн ямаршье үрэ дүнгүүдтэ хүргэбэгүй.

Конституцида заһабаринуудые оруулхын түлөө уридшалан дуугаа үгөөд, депутадууд тохёолдоһон байдалые зүбшэн хэлсэхын тула богонихон забһарлалга хэбэ.

Тиигэжэ съезд бүтэмжэтэй һайнаар хүдэлжэ эхилбэ гэһэн багсаамжалгань буруу һүргэгдөө. Ээлжээтэ үдэрэй заседани заншалта «митингын» шэнжэтэй байба.

Статья статьягаарнь дуугаа үгэлгэ эгээл таарамжатай шиидхэбэри баталан абахын аргагүй байһые харуулаа. Нэгэ талаһаа—имагтал мэргэжэлтэ парламент үрэ түгэсөөр хүдэлхэ аргатай байна; нүгөө талаһаа — Верховно Соведэй гэшүүд байгаад, сағ үргэлжэ хүдэлхые олонхид хүсэнэгүй. Республикын Соведэй ба Национальностьнуудай Соведэй тооe олошоруулха гү, али хороохо хэрэгтэй гэһэн хөөрэлдөөнүүд гараба. Депутадуудай оруулһан бусадшье дурадхалнууд ниитын зүгһөө дэмжэгдэбэгүй.

Үглөөнэй заседаниин түгэсхэлдэ съезд зүблэхэ зүйлэй энэ асуудалые зүбшэн хэлсэлгээ болюулжа, заһабаринууд тушаа оруулагдаһан бүхы дурадхалнуудые хаража үзөөд, зохихо дурадхалнуудые РСФСР-эй Арадай депутадуудай удаадахи съездын үзэмжэдэ табихын тула Конституционно комиссида дамжуулха гэһэн шиидхэбэри абаба.

Үдэшын заседани съездын зүблэхэ зүйлэй асуудалнуудай нэгые эсэслэн шиидхэбэ, зарим статьянуудынь заһаһанай һүүлээр сағ зуурын регламент баталагдан абтаһан байгаа.

Удаань депутадууд тэдэниие нюусаар дуугаа үгэлгын списогто оруулхын тула республикын Конституциин хүсэндөө байһан дүримтэй таарaлдуулан нютагай депутадуудай бүлэгүүдэй дурадхаһан Верховно Соведэй палатануудай гэшүүдэй кандидатурануудые депутадууд зүбшэн хэлсэжэ захалба. Бүхы юумэн эртээнһээ хэлсэгдэһэн, шүүжэ үзэгдэһэн байгаа ёһотой гэжэ һанаһан гэһээ, һэлгэлтэнүүд хэгдээ, хэдэн кандидатура дурадхагдаа, өөһэдөө өөһэдыгөө болюулха, өөһэдыгөө дэбжүүлхэ, мүн зарим нютагуудһаа парламентда түлөөлэлгын эрхэнүүдые бусад нютагуудай депутадта дамжуулха һэдэлгэнүүдшье гаргагдаа.

Съезд хүдэлмэреэ июниин 8-да үргэлжэлүүлээ.

(ТАСС).

КПСС-эй XXVIII съездын делегадта үгэ үгтэнэ

ПАРТИЯ БЭХИЖҮҮЛХЭ ЁҺОТОЙБДИ

КПСС-эй XXVIII съездын делегат, Улаан-Үдын авиационно нэгэдэлэй механическа цехэй токарь Владимир Васильевич Белоусов 1950 ондо түрөө, 1971 онһоо КПСС-эй гэшүүн, 1967 онһоо авиационно нэгэдэлдэ ажаллана. Тэрэ үйлэдбэриин авиационно нэгэдэлэй ажалша коллективэй соведэй гэшүүн, цехэй ажалша коллективэй соведэй түрүүлэгшэ, нэгэдэлэй парткомой гэшүүн, Буряадай АССР-эй арадай депутат юм.

Манай корреспондент С. Очиров КПСС-эй XXVIII съездын делегат, үйлэдбэриин авиационно нэгэдэлэй токарь В. В. Белоусовтай уулзажа, хэдэн асуудалнуудта харюусахыень гуйһан байна. Тэрэнэй үгэһэн харюунууд доро толилогдобо.

Асуудал: Владимир Васильевич, али нэгыень шэлэхэ гуримаар КПСС-эй XXVIII съездын делегадаар һунгагдаһан байнат. Олон хүнүүд сооһоо али нэгыень һунгаха ябадалда та ямар сэгнэлтэ үгэхэ байнабта?

Харюу: Олон хүнүүдһээ али нэгыень шэлэжэ һунгаха гээшэ тон зүб хэрэг даа. Минии һанахада, бүхы партийна хүдэлмэрилэгшэд, мүн үйлэдбэриин командирнууд (ехэ, багашье тушаал эзэлэгшэд) шэлэгдэн һунгагдаха ёһотой. Партийна эхин организациин секретарьһаа ЦК-гай Генеральна секретарь хүрэтэр иимэ гуримаар һунгагдаха ёһотой гэхэ байнаб.

Асуудал: КПСС-эй XXVIII съездын шиидхэбэринүүдһээ ямар хубилалтануудые хүлеэнэбтэ?

Харюу: Мүнөө манай Коммунис партиин байдал һайн гэхын аргагүй. Олон хүнүүд партиин зэргэһээ гаража ошоно. Нэгэ парти зонхилжо байха ёһогүй гэхэ мэтын арсалдаата хөөрэлдөөнүүд хаа хаанагүй болоно. Угайдхадаа, марксизм-ленинизмын теориие үндэһөөрнь буруушааха һэдэлгэ гаргагдана. Иимэ эрхэ байдалда орон дотороо политическэ олон партинуудтай болохо тухай Платформо соо хэлэгдэһэниинь ехэл һайшаалтай гээшэ.

Минии һанахада, партиингаа нэрэ хүндые дахинаа үргэхын тула партиин бүхы байгуулгые ондоо болгохо ёһотойбди. Партиин райком болон горкомые усадхаха, хүдэлмэрилэгшэдэйнь тооe хороохо гэхэ мэтын дурадхалнууд соностоно. Үнэн дээрээ энэмнай гол асуудал бэшэ. Гол асуудал гэхэдэ, бүхы хүдэлмэриеэ зоной дунда ябуулдаг болохо хэрэгтэй. Партийна эхин организацинууд арад зоной дунда ехэ хүдэлмэри ябуулха аргатай гэжэ хэлэхэ байнаб.

Асуудал: Зүгөөр партийна эхин организацинууд үүргэеэ мүнөө ямараар дүүргэнэ гээшэб?

Харюу: Юрэнхы дээрэнь хэлэбэл, партийна эхин организацинууд ямаршье эрхэгүй зандаа гэхэдэ болоно. Бултадаа партиин райкомой, горкомой, обкомой «захиралта» дүүргээд лэ, өөһэдөө юумэ шиидхэхэ аргагүй ха юм. Тиимэ захиралтын, зонхилолгын үе сағ мүнөөшье үргэлжэлһөөр. Эхин организацинууд өөрын уставтай, өөрын статустай, ямаршье асуудал өөһэдөө шиидхэхэ эрхэтэй, найдамтайгаар хамгаалагдаһан байха ёһотой. Коммунистнууд өөһэдөө зүбшэн хэлсээгүй аад, [illegible] үгтэлэн заабаринуудые дүүргэхэ болоходоо, ямар эдэбхи үүсхэл гаргаха, зүб шиидхэбэри абаха болоноб? Тиимэһээ партийна эхин организацинуудта бүхы эрхэнүүдые олгохо хэрэгтэй. Тэрэнэй удаа, үшөө хэдэн жэлэй үнгэрхэдэ, партиин райком ба горкомууд хэрэгтэй гү гэһэн асуудал өөрөө гаража ерэхэ хаш.

Асуудал: Партиин Устав болон Программа тухай ямар бодолтой гээшэбта, Владимир Васильевич?

Харюу: Энэ асуудалда урид зарим тэды харюу үгэбэ хаб. Манай, коммунистнуудай, ажабайдалай хуули болодог Уставта хубилалтануудые оруулхаар болонхой ааб даа. Жэшээлхэдэ, демократическа централизмын ёһо гуримуудые ондоо болгохо шухала. Партийна эхин организациин харюусалга ба үүргэ эндэ угаа ехэ удха шанартай гээд үшөө дахин онсолхо байнаб.

Асуудал: Танай партийна эхин организацида хубилган шэнэдхэлгын хүдэлмэри хэр зэргээр ябуулагдана гээшэб?

Харюу: Сэхыень хэлэхэдэ, хубилган шэнэдхэлгэ һайнаар ябуулагдана гэхэ аргамнигүй. Үшөөл хуушан ёһоороо ажаһуунабди. КПСС-эй XXVIII съездын удаа хубилган шэнэдхэлгэ улам эршэмтэйгээр ябуулагдаха юм бэзэ.

Асуудал: Владимир Васильевич, демократи тухай нэгэл асуудалаар, ондо ондоо һанал бодолтой байха гээшые ямар гэжэ һананабта? Ондо ондоо партинууд тухай юун гэхэ байнат?

Харюу: Нэгэ асуудалаар ондо ондоо һанал бодолтой байха, мүн энээнһээ уламжалан, ондо ондоо партинуудтай байха гээшэ юрын хэрэг гэжэ тоолоноб.

Үшөөл нэгэ юумэ мартан алдабаб. Хомхой хободог, худалша хуурмаг, албан тушаалаа өөрынгөө аша туһада хэрэглэдэг хүнүүд партиин нэрэ хүндые доошолуулна. Тиимэһээ манай партиин зэргэдэ тиимэ хүнүүдэй үсөөн болобол, арад зонойнгоо этигэл найдабарида хүртэхэ, партияа бэхижүүлхэ байһамнай эли гэжэ һанахаар байна.

Зунай бэлшээри зүбөөр хэрэглэе!

...ҮХЫ ТАЛАҺААНЬ АНХАРХА

...районой «Коммунизм» колхозой мал ажал эр... ...энэ жэлэй малай үбэлжэлгые яһала бараг үрэ ...тэйгээр түгэсхэжэ ябана. Зунай бэлшээриин үедэ ...хямда сэнтэй һү, мяха, нооһо ехээр үйлэдбэрилжэ, ...худалдаха, бүхы малайнгаа тоо толгойе гарза хо...гүйгөөр харууһалха ба бэлшээн таргалуулха талаар үн...зорилгонуудые хараалангхай, тэрэнээ хэрэг дээрэнь ...байһанаа мэдүүлнэ.

...ахамад зоотехник Базар-Дара Дондокович Цы...доржиевтай манай тусхай корреспондент Д. Дондоков ...уулзажа, хэдэн асуудалнуудые табиһан байна. Тэ... ...үгэһэн харюунь танай анхаралда тунхаглагдана.

...-Дара Дондокович, ...энэ үнгэржэ байгаа ...бэлжэлгын үедэ түй... ...үрэ дүнгүүд дээрэ ...римтануудтайгаар тог...

...аат.

...һааха талаар хоёрдохи ...һү һаалиин фермын ...бэшэн сооһоо онсо ...Эдэнэр ниитын ма...олгын үедэ 4503 цент...һан байха юм. Энэнь ...идэ тоолоходо, 1129 ...һүн абтажа, социа... ...амжалтатай бэелүү... ...энэ фермын һаалишад ...нһээ хойшо 3276 ...гү, али үнеэн бү...нда зэргээр 819 кило... ...һааһан байна. Нэгэ...гадын Хүһан-Хүшүу...һаалиин фермын 5 һаа...бэлэй-хабарай һара...ангасаа соо 1678 цент...баа. Энэнь үнеэн бү... ...килограмм һүн ...болоно гээшэ. Ху...най фермын түрүү ...Анна Цыреновна ...малай үбэлжэлгын ...бүриһөө дунда зэр... ...килограмм һү һаа... ...доторoo нэгэдэхи ...элнэ. Доржо Дугда...ганов мүн лэ энэ ...соо 1745 килограмм ...нүхэр Жамьянова... ...холо гээгдэбэ... ...хоёр түрүүшүүлнэй ...жэлэй дүнгөөр ам...үйлаһанайнь ба түлөө колхозой зүгһөө 750 түхэритэй сэнтэй үнгэтэ телевизорнуудаар шагнагдаа һэн. Ажахымнай октябрь-апрель һаранuудай туршада дүн хамтадаа 6141 центнер һү үйлэдбэрилөө, үнеэн бүриһөө 1228 килограмм һү абаа. Иигэжэ бидэ һү һааха талаар зориһондоо хүрэжэ шадаһан байнабди.

Эхэ хонидой отаранuудые даагшанар Р-Н. Т. Дубчинов, Д-Н. Б. Дампилон, залуу түлгэ хонидые харууһалдаг Д. Б. Цыренов гэгшэд малаа һайнаар ондо оруулба. Нүхэр Дубчинов зуутанай зэргэдэ гаража шадаа. Малшан Сокто Жимбуев 137 толгой буруу харууһалхадаа, тэдэнэйнгээ нэгэшье толгойень гарзалуулангүйгөөр түлжүүлһэн байха юм. Мал адуулагша Дымбрыл Цыренжапов үбэлэйшье һаранuудта даалгагдаһан хашарагуудаа шахан таргалуулаа. Эндэхээ гүрэндэ тушаагдаһан 105 толгой малынь бултандаа «эрхим», «һайн» сэгнэлтэтэйгээр абтаһан байна. Адуушан Д. Ж. Доржиев бүхы һүрэгэйнгөө 99 процентыень бүрин бүтэнөөр ондо оруулба. Мүнөө зуун гүүн бүриһөө дэб дээрэ 60 унага абаба.

Би [illegible] дэ нэгэ ажаглалта хэхэ гэжэ һанаа хүм. Һайн үүлтэрэй адуу моридые үсхэбэрилхэ талаар шэнэ хоёр һүрэг бии болгобобди. 1988 ондо хүндэ аша зээхэ владимирска үүлтэрэй 10 гүү абаад, нёдондо жэлдэ тэдээнһээ 9 унага түлжүүлһэн байнабди. Мүнөө жэлэй аукцион дээрэһээ энэл үүлтэрэй 8 гүү, нэгэ азарга худалдажа абаад, нэгэ һүрэг болгон бүридхэбэбди. Тиихэдэ нёдондо жэлдэ колхознай оролой-хатарша үүлтэрэй 13 гүү, нэгэ азарга худалдажа абаа һэн. Иигэжэ баһа нэгэ һүрэг болгобобди. Эдээндээ энэ жэлдэ байра барихаар хараалнабди. Һүүлдэнь эдэ үүлтэрнүүдэйнгээ моридые худалдажа, мүнгэ олохо, һайн шанартай мяха үйлэдбэрилдэг болохо зорилго урдаа табинхай гээшэбди.

— Жэлэй эхинһээ хойшо мяха, һү хэр үйлэдбэрилжэ ябанат! Хахад жэлэй түсэб дүүргэгдэхэ гээшэ гү!

— Байгша ондо бүхыдөө 10 мянган центнер һү һааха ёһотойбди. Хахад жэлэймнай даабари 4930 центнер болоно. Майн нэгэнэй байдалаар манай һаалишад дүн хамтадаа 4310 центнер һү үйлэдбэрилһэн байха юм. Бидэ энэ һара соо һү абаха түсэбөө дүүргэхээр хараалнабди. Мүнөө жэлдэ нёдондонойхидо орходоо 1000 центнерээр ехэ һү һаабабди.

Һү худалдаха талаар байдалнай баһал иимэрхүү. Манай фермэнүүд байгша оной зургаа һарын туршада тоһоной заводто 4490 центнер һү тушааха хэлсээ баталанхай юм. Жэлэй эхинһээ хойшо 3732 центнер һүн худалдагдаба. Түсэбнай дэб дээрэ 83,1 процент дүүргэгдээд байна. Энэнь нёдондонойхидо орходоо баһал дээшээ болоно.

Мяхан дээрэ тогтобол, колхознай мүнөө жэлдэ 3692 центнер, зургаан һара соо 800 центнер продукци үйлэдбэрилжэ абаха даабаритай һаа, жэлэй эхинһээ хойшо 695 центнер мяха абаад байна. Хахад жэлэй туршада дүн хамта 6400 центнер мяха тушааха һаа, бидэ мүнөө 775 центнер продукци худалдабабди. Эндэ үмсэһөө 110 центнер мяхан нэмэгдэжэ абтаһан байха юм.

Хонишоднай энэ жэлдэ 252 центнер нооһо (сэбэр утаһанайнь гарасаар тоолоходо) тушааха хэлсээгээ үлүүлэн дүүргэхээр хараална.

— Малаа зуһаландань хэзээ гаргахаяа байнат? Байра байдал, хото хорёонууд, гэрнүүд бэлэн болгогдонхой гээшэ гү?

— Үхэрнүүдые наһа наһаарнь амяарлан һүрэгүүд болгожо дүүргэбэбди. Нохоони гэжэ холын бэлшээридэ эбэртэ бодо малай 6 гүүртэ гаргагдаха юм. 1000 толгой буруу, хашарагууд июниин 1-һээ табан болотор абаашагдахаар түсэблэгдэнхэй. Эдэ мал тэндэ сентябриин һүүл болотор бэлшээн таргалуулагдаха байна. Залуу малай тиишэнь абаашахынгаа урда тэдэнь шэгнээд, һүүлдэнь эндээ асархадаа дахинаа шэгнэхэбди. Юундэб гэхэдэ, холын бэлшээридэ ошоһон үхэршэд үмсынгөө малые шэгнүүлжэ, нэмэлтэ шэгнүүр абадаг ушар урда жэлнүүдтэ дайралдаһан байна. Иимэ шалтагаан дээрэһээ, колхознай малшадта һара бүхэндэ аванс үгөөд, һүүлдэнь ерэһэн хойнонь абаһан шэгнүүрэрнь тоосоо хэхээр хэлсээ баталба. Түлбэринь иимээр тогтоогдонхой юм. 2 һараһаа 6 һаратай буруунуудые үбэлэй үедэ харууһалаад, 1 центнер шэгнүүр абахадань, 26 түхэриг 39 мүнгэн, зунай һаранuудта —18 түхэриг 85 мүнгэн түлэгдэхэ ушартай. 6 һараһаа жэлтэй болоһон хашарагуудай нэгэ центнер шэгнүүрэй түлөө үбэлэй һаранuудта 29 түхэриг 32 мүнгэн, зунай үедэ 14 түхэриг 66 мүнгэн түлэгдэдэг болонхой.

— Һү һаалиин фермэнүүдэй мал хайшаа гаргагдаха юм!

— Түбэй фермын үнеэд Шагла абаашагдаха. Тэндэнь бидэ үнеэдые оньһон аргаар һааха түхеэрэлгэ тодхохобди. Хүһан-Хүшүунай фермын мал саашаа Эбхүүлтэ эльгээгдэхэ юм. Углуугай фермын үнеэд һалхита абаашагдаха байна. Баһал тэндэнь оньһон түхеэрэлгэ тодхохоор хараалнабди.

— Мүнөө жэлдэ бэлшээриин байдал ямар гээшэб!

— Колхоздомнай оройдоол 7000 гектар бэлшээри бии. Хонид бэлшээреэр ехэл ядалсадаг. Зунай һаранuудта манда һүн муртэй абтадаггүй. Һаамхай үнеэдтэ үгтэхөөр ногоон тэжээл таригдадаггүй.

— Хонидтоо бонитировко хэжэ дүүргэээ гүт!

— Мүнөө хэжэл байнабди. Июниин табан болотор энэ жэлэйнгээ хурьгадые эхэһээнь һалгаажа, эмэ хурьгадаа өөһэдтөө үлөөхэ, эрэ хурьгадаа районойнгоо «Улаан-Туяа» совхоздо тушааха ёһотойбди. Байгша ондо 1500 толгой эрэ хурьгад тушаагдаха юм. Нооһо хайшалалгын һүүлээр голодоһондо гаргагдаһан эхэ хонидоо, түлгэ, зуһагуудаа амяарлажа, нэгэ отара болгоод, харууһалжа шадаһанайнгаа һүүлээр нэмэртэа тэдэнээ тушаахабди.

Һү һаалиин фермэнүүдэй үнеэдэй байха хорёонуудынь бэлэн болгогдонхой. Харин Нохоонидо бага-сага заһабари хэрэгтэй. Тэрэнээ эдэ үдэрнүүдтэ хэжэ дүүргэхэбди. Дэбһэн ехэл хомор болошоо. Энэ асуудал шиидхэгдэхэ юм гү, мэдэнэгүйб. Холын бэлшээридэ дабһан үшөө абаашагдаагүй. Зундаа Нохоонидо автолавка һара бүхэндэ ошодог. Хэрэгынь һайн болгогдонхой.

— Зундаа үбэлжэлгэдэ бэлдэхэдэ али зэргын шухала байһыень та ойлгоо ёһотойт.

— Зүб лэ даа. Энэшье талаар баһал хүдэлмэри ябуулагдаар хараалагданхай юм.

Түнхэнэй районой ажахынууд адууһа малаа зунай бэлшээридэ гаргахаар үргэнөөр түхеэржэ байна. Хадын бэлшээридэ зуһаха адууһа малай һүрэгүүд

ҺАЙН БЭЛЭДХЭЛТЭЙГЭЭР

бүридхэгдэжэ дүүргэгдэбэ. Түрүүшын һүрэгүүдые даажа абагшад бии. Гадна һаагдаха үнеэдэй, тугалнуудай зуһалангай байранууд заһабарилагдана, һэльбэгдэн шэнээр баригдана.

Харбяангуудай совхоздо холын бэлшээридэ гаргагдаха гүүртэнүүд хамагһаа урид бүридхэгдэжэ дүүрээ. Харбяангуудай һаалиин фермынхид һууринһаа долоон модоной зайда оршодог Аршаанда зуһаха юм. Тэндэнь һаалишадай байрлаха гэрнүүд майн 25 болотор баригдажа, электрын галай утаһан татагдаа. Тиимэһээ машинаар үнеэдээ һааха аргатай болохонь. Харин Нугын фермэ зундаа Харэһанда байрлаха юм. Һаалишадай гэрнүүд баригдажа һаяар дүүргэгдэхэнь. Хоёр фермын тугалнуудай зуһайнь байра июниин эхин болотор баригдажа дүүргэгдэхэ түсэбтэй. Тугалнуудай байрануудта хоолойгоор уһан дамжуулагдажа, шэбхэ шэбээһэниинь транспортероор сэбэрлэгдэхэ байна. Иигэжэ тугалшадай хүдэлмэри нилээд хүнгэлэгдэхэнь гээшэ.

Түнхэнэй совхозой зарим тугалшад һүрэг тугалнуудаараа Моон һууринай дүтэ шадар оршодог Шабартын талада зуһаха юм. Тэндэ тугалнуудай байра, хүнэй ажаһууха гэр баригдана. Могой-Горхондо зуһадаг һаалиин фермэдэ үнеэдые машинаар һааха агрегат тодхогдоо. Мүнөө Яама, Горхон, Зангисаан, Дабаан, Хүл-Шэбэрэй зуһалангай байрануудта заһабарилгын хүдэлмэри дүүргэгдэжэ байна. Холын Элшэрэй бэлшээридэ малшадай байха гурбан гэр баригдажа тушаагдаа.

Туранай совхозой барилгашад Шабартада 140 тугалай байха байра, малшадай хоёр гэр бариба. Сагаан-Шулуутада малшадай зунай байра һаяар баригдажа дүүргэгдэхэеэ байна.

Районой бусад ажахынуудта зунай бэлшээридэ гараха түхеэрэлгэ һүүлшынгээ шатада оронхой. Манай ветеринарна албанай хүдэлмэришэд холын бэлшээридэ гаргагдаха адууһа малаа шалгажа, үлбэр үбшэнииень тодорхойлно, эмшэлнэ, Үүридэ зуһаһан малнай шэгнүүрээ сүүдхэдэ 1000 грамм хүрэтэр нэмээхээр гэжэ найдагдана.

Ниитын малай зунай бэлшээридэ гаргагдахада, ерэхэ үбэлжэлгэдэ бэлдэхэ ажал баһал тусгаар табигдаһан түсэбэй ёһоор ябуулагдаха юм.

В. ЗАРБАЕВ,
Түнхэнэй АПО-гой ахамад зоотехник.

ТУНГА НОГООНОЙ ШЭМЭТЭЙДЭ

Сагаан-Мориной совхозой малшад үбһэ тэжээлэй хэды дутамагшье һаань, энэ жэлэй малай үбэлжэлгые яһала эмхитэй гуримтайгаар үнгэргэбэ. Илангаяа нэгэдэхи отделениһээ тугалнуудые эхэдэнь хүхүүлэн түлжүүлдэг гүүртэнүүдэй малшад Баир Доржиевич Жагбаев, Цырендоржо Хорлоевич Доржиев, Василий Хандажапович Самбуев гэгшэд даалгагдаһан малаа нэгэшье гарза хоролтогүйгөөр харууһалжа гараһан байха юм. Мүн Александр Долсонов, Будажап Жимбиев, Хорло Чимитова гэгшэдэй харууһалдаг мал үбэлэй, хабарай һаранuудые гэмгүй дабажа гараба.

Ажахын мал ажал эрхилэгшэд энэ жэлэй эхинһээ хойшо түл абаха түсэбүүдээ яһала амжалтатай бэелүүлжэ ябана. Жэшээлхэдэ, үнгэрһэн таба һарын дүнгөөр нэгэдэхи отделениин мал адуулагша Василий Самбуевай даадаг мяха үйлэдбэрилдэг фермын коллектив даалгагдаһан 109 үнеэнһээ 62 тугал абаха даабаритай һаа, мүнөө тэды шэнээн түл түлжүүлжэ байна. Цырендоржо Доржиевай гүүртын 111 үнеэнһээ 64 тугал абтаад, бүрин бүтэнөөр томо болгогдоно. Сагаан-МоринОй совхоз дотор эгээл үндэр дүн туйлаһан Баяр Лыгденовэй хүтэлбэрилдэг коллективэй гэшүүд даалгагдаһан гүүртынгээ 124 үнеэнһээ 73 тугал абажа, түсэбөө үлүүлэн дүүргэһэн байха юм.

Мүнөө энэ ажахын 24 гүүртын бүхы малынь зунайнгаа бэлшээридэ гаргагдаа. Тэрэ тоодо мяханай үүлтэрэй 11 фермын, залуу малай 13 гүүртын мал тунга ногооной шэмэтэйдэ атарлан бэлшээгдэнэ. Эдэнэр энэ харюусалгатай хаһа соо даалгагдаһан малайнгаа толгой бүриин шэгнүүрые 900—1000 граммаар дээшэлүүлхэ зорилготойгоор ажалаа эрхилнэ.

В. ДАМБАЕВ.
Захааминай район.

Партиина ажабайдал: тобшо мэдээсэл

ҺОНИРХОЛТОЙ ЛЕКЦИНҮҮД УНШАГДАА

Май һарын хорёодоор Зүүн Сибириин соёлой институдай доцент, түүхын эрдэмэй кандидат, Буряадай АССР-эй эрдэмэй габьяата ажал ябуулагша Бадма Шархуевич Доржиев түрэл нютагтаа айлшалан ерэжэ, нэгэ неделиин хугасаа соо Захааминай районой Закаменск хотын горнягуудай ажаһуудаг Холтоһон һууринай, Цахир тосхоной ажалша коллективүүдээр, һургуулинуудаар, эмхи зургаануудаар ябажа, 20 гаран лекци уншаһан байна.

Ленинскэ национальна автономиин болон Совет федерациин гол удха шанар тухай Сталинда шүтэн һүгэдэлгын болон зогсолтын үедэ эдэ бүхы заабаринууд хайшан гэжэ хазагайруулагдаһан байгааб, тиигээд хубилган шэнэдхэлгын үедэ эдэ бүгэдые улам гүнзэгы удхатай болгохын түлөө ямар хүдэлмэри хэгдэжэ байнаб гэһэн асуудалнуудта онсо анхарал лектор хандуулаа. Автономито республиканууд, область, хизаар, округууд ажахын тоосоондо оробол, ямар хэмжээнүүдые абаха ёһотойб, национальна соёл болбосоролой дэбжэлтын ёһо заншалнуудые хайшан гэжэ һэргээхэб гэхэ мэтын олон асуудалнууд мүн лэ лекци соонь һуурияа олоһон байна.

Шагнагшад лекторһээ олон тоото асуудалнуудые һураһан, өөһэдынгөө дурадхалнуудые оруулһан байха юм. Тэдэнэй тоодо манай Буряадай АССР союзна республика болошо шадаха юм гү? Республикамнай ажахын тоосоондо оробол, өөрыгөө хайшан гэжэ хангаха юм? «Буряад алтан», «Буряадай ой модон», «Буряадай шулуу нүүрһэн» гэһэн нэгэдэлнүүд бии болохо юм гү? гэһэн болон бусад асуудалнуудаар шагнагшад һонирхоһон байха юм.

Б. Ш. Доржиевай һүүлээр соёлой институдай багша, лектор Олег Александрович Баранов Захааминда ерэжэ, уласхоорондын байдалаар (совет-американ харилсаан, Баруун ба Зүүн Европын, Зүүн-Урдахи Азиин шиидхэгдээгүй асуудалнууд), мүнөө үеын эрхэ байдалай үзэл сурталай тэмсэл тухай темээр хэдэн лекцинүүдые уншаба.

О. А. Баранов лекционно пропагандын дүй дүршэл гэһэн темээр Улаан-Үдын марксизм ба ленинизмын университедтэ багшалдаг юм. Захааминда ерэхынгээ урда энэ дүй дүршэл ехэтэй лектор Яруунын, Ивалгын, Хойто-Байгалай районуудаар ябажа, элдэб темээр совхозуудай, һургуулинуудай, предприятинуудай, эмхи зургаануудай коллективүүдтэ 25 лекци уншаһан байна. Хойто-Байгалай райондо «Мүнөө үеын обществодо партиин үүргэ ба һуури» гэһэн темээр ажахын эдэбхитэдэй суглаа тэрэ үнгэргөө.

— Илангаяа Яруунын, Тулдуунай совхозуудта, Ивалгын совхоз-техникумдэ, дунда һургуулида, дотоодын хэрэгүүдэй таһагуудта, танайшье районой эмхи зургаануудта лекцинүүдые ехэ һонирхолтойгоор шагнана, элдэб асуудалнуудаар һонирхоно,— гэжэ О. А. Баранов тэмдэглэнэ.

— Зүб. Манай райондо илангаяа һүүлэй үедэ, КПСС-эй болохоёо байгаа XXVIII съездын урда тээ элдэб темэнүүдээр лекцинүүдые шагнаха, хөөрэлдөөнүүдые хэхэ дуратайшуул тон олон болонхой. Һонирхолтой лекцинүүдые үнгэргэһэн Бадма Шархуевич Доржиевта, Олег Александрович Барановта лекцинүүдые шагнагшад тон ехэ баяр хүргэжэ, ходо ерэжэ байхыень урина,— гэжэ Захааминай районой «Знание» бүлгэмэй эмхиин харюусалгата секретарь Антон Бальжанович Дашеев хөөрөө һэн.

М. ГОНЧИКОВ,
манай корр.

ОНОЛ АРГАНЬ ОНШОТОЙ

Репортаж

— Хоёр хүн 1992 оной тоосоогоор ажаллана. Энэмнай арбан гурбадахи табан жэлэй хоёрдохи жэл болоно бшуу. Һамналгын аппарадуудай оператор Галина Дмитриевна Никонова, ээрэгшэ Александра Владимировна Золотухина гэгшэд иимэ амжалта туйланхай. Гадна 23 хүдэлмэрилэгшэднай табан жэлэй түсэб сүм бэелүүлээ,— гэжэ Улаан-Үдын нарин сэмбын комбинадай ээрэлгын цехэй ажал эмхидхэхэ ба салин хүлһэнэй талаар инженер А. Я. Лапина хөөрэнэ.

Цех бүхыдөө жэлэй эхинһээ урагшатай. Байгша оной нэгэдэхи кварталда 1989 оной энэ үеынхитэй сасуулбал, продукци үйлэдбэрилгэ 4,1, ажалай бүтээсэ 5,1 процентээр дээшэлээ. Шанарай талаар дүн түсэбэй ёһоор 87,7 процентдэ хүрэхэ һаа, 88 процентдэ хүрөө.

— Иимэ ургалтын шалтагаан ямар бэ?— гээд Александра Яковлевнаһаа асуубабди.

— Урданайхиһаа ехэ хэмжээнэйхиие хэнэбди... Яагаад гэбэл, ассортимент ондоо болоо. Ямаанай нооһоной холисотой утаһа гаргадаг болообди.

— Хэлсээнэй талаар уялганууд хэр дүүргэгдэнэ гээшэб?

— 100 процент. Хэрэглэгшэмнай холо бэшэ ха юм даа. Ханьын саанахана, нэхэлгын цех руу утаһамнай эльгээгдэнэ.

— Мүрысөөн тухай танай һанамжа ямар бэ?

— Мүнөө үедэ мүрысөөн хэрэгтэй юм гү, ажахын тоосооной онол аргануудые гүйсэд хэрэглэбэл, болоо гэһэн зугаа гарагша. Үнэн дээрээ үйлэдбэриин коллективүүд мүрысөө үүсхэнгүй байха аргагүй. Хэзээ дүнгүүд гаргагдахаб, шанарай талаар ямар бэ гэхэһээ эхилээд саг үргэлжэ хүдэлмэришэд һонирходог агша.

Александра Яковлевнатай адли һанамжатай зон, нэрээшье олон юм. Жэшээлбэл, үнгэрһэн жэлэй декабриин 31-дэ табан жэлэйнгээ түсэб бэелүүлһэн Г. П. Брянскаятай хөөрэлдэхэдэмнай, иигэжэ хэлэбэ:

— Юрэл үдэр үнгэргэхын түлөө хүдэлхэнь һонигүй. Сагһаа урид түсэбөө дүүргэхые эрмэлзэнэбди. Эндэ сасуулга заатагүй хэрэгтэй. Мүнөө 1991 оной тоосоогоор ажаллажа байһан нүхэдни Нина Борисовна Дерюгина, Сэсэгма Батоочировна Дылгырова, болон бусад бэе бэеынгээ дүн зэргэсүүлэн үзэжэ хүдэлнэ.

Г. П. Брянскаягай ажаллахыень адаглахада, аятай даа. 180 ээрсэгэй орондо тэрэ 200-е хүдэлгэдэг юм. Гарайнь хурганuудай хүдэлсэ уян, түргэн. Ямар нэгэн һайхан хүгжэмэй аялга таһалдашана аа гү гэһэндэл, яараһан хэбэртэй.

Ээрэгшээр ажалайнгаа намтар эхилһэн В. И. Забановатай танилсабабди. Валентина Ильиничнада һая «РСФСР-эй эрхим мастер» гэһэн нэрэ зэргэ олгогдоо. Абаһаар харахада саб гэмэ, үлүү үгэгүй. Тиихэ зуураа шогтой зугаатайшье. 64 хүнэй хүдэлмэриин түлөө харюусалгатай, 6 туһалагшатай юм.

— Мастер гээшэмнай бэрхэтэй тушаал гэжэ мэдээжэ. Танда хэр хүндэ гээшэб?

— Абари зангаараа бултантай харилсажа шадаха, үйлэдбэрез гүйсэд мэдэхэ байгаа һаа, ехэ хүндэшье бэшэл даа. Москвагай текстильнэ техникумдэ заочноор һурахыем намайе зууршалхадань, арсаагүй һэм. Тиихэдэ мастернууд байһан Зайцева, Мосиенко гэгшэд һурахаяа ошохыем ехэл идхаһан юм. Үнэндөөшье, дунда шатын хүтэлбэрилэгшэдэй үүргэ ехэ,— гэжэ үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн Валентина Ильинична хөөрэнэ.

Һамналгын аппарадуудай оператор, һурган хүмүүжүүлэгшэ Т. В. Данчинова залуу хүдэлмэрилэгшэдтэ — Светлана Мункуевада, Юлия Бабадыковада заабари үгэжэ байба. Аппарадай «гүзээн» соо оруулагдаһан полуфабрикат эсэсэй эд болоходоо, утаһанай түхэлтэй болоод гарана. Эгээл эндэ голодоһогүйгөөр, машинаяа нэгэ жэгдээр хүдэлгэхын тула мэргэжэлэй онсо нарин шадабари хэрэгтэй. Басагад үйлэдбэриин бүхы шатануудые гүйсэд ойлгонхойшье һаа, бага сага тээлмэрдээд ябана ха. Ойлгосотойл даа. Татьяна Васильевнадал дүй дүршэлтэй болохын тула бэрхэшээл олон ушарха. Эрхим мэргэжэлтэдэй олоһон онолынь сэнтэйл даа.

Г. ДАШЕЕВА,
манай корр.

Сагаан эдеэн салгидаг лэ!

Залуу хотын хүн зониие һайн шанартай эдеэ хоолой зүйлөөр хангаха хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулагдана. Иимэ зорилготойгоор эндэ һүнэй завод баригдаһан юм. Энэ завод 1983 ондо ашаглалгада тушаагдаһан байна. Түрүүшын гурбан жэл соо заводой коллектив бирагүйгөөр хүдэлжэ, сагаан эдеэ багаар гаргадаг бэлэй. Ушарынь хадаа «Нижнеангарсктрансстрой» трестын барилгашад заводой корпусуудые муу шанартайгаар бодхоһон, хуушарһан оньһон түхеэрэлгэнүүдые тодхоһон байгаа. Тиигэжэ шэнэ заводые шэнэдхэн заһабарилха, оньһон түхеэрэлгэнүүдые һэльбэхэ ушар гараа. Заводой автомашинануудые табиха гараж, һүнэй зүйл, шэл, амһартануудые хадагалха складууд мүнөө хүрэтэр баригдаагүй юм.

Тиибэ яабашье заводой хүдэлмэришэд, мэргэжэлтэд һайн шанартай сагаан эдеэ элбэг ехээр гаргажа, ганса Северобайкальск хотын бэшэ, мүн бүхы Хойто-Байгалай районой ажалшадые һүөөр, зөөхэйгөөр, тарагаар хүсэд дүүрэнээр хангаха хүсэл эрмэлзэлтэйгээр ажаллажа байнхай. Энэ залуу коллектив байгша оной апрелиин 1-һээ арендэ арга хэрэглэжэ эхилбэ. Заводой коллектив 70 хүнһөө бүридэнэ. Эдэнэр хүдэлмэриин хэдэн мэргэжэл шудалжа, үрэ бүтээсэтэйгээр ажаллаха аргатай болоо.

— Нэгэ хүн хоёр-гурбан хүнэй түлөө хүдэлхэ ушартай болоно. Жэшээнь, инженер-технолог Светлана Будаева сагаан эдеэнэй шанар шалгахынгаа хажуугаар, шэл амһартануудые угаана. Инженер-электрик Анатолий Гармаев автомашинануудта сагаан эдеэ тээлсэнэ. Урданайхи шэнги үдэр ошоо һаа, болоо гээд гү, али намһаа саагуур гээд ябаха ушар мартагдаа. Бидэ үсөөн хүнтэйгөөр ехэ продукци һайн шанартайгаар гаргаха болонобди. Тиигэбэл ехэ салин хүлһэ абаха аргатайбди,— гэжэ заводой директор Ф. А. Ахметов хэлэнэ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Түрүү хүдэлмэрилэгшэ М. С. Алексеева; 2. Инженер-технолог С. Ж. Будаева.

Б. ЖАМЬЯНОВАЙ
фототекст.

ҮБШЭНЭЙ ЭХИН ХААНАҺААБ?

Совет засагай байгуулагдаһан түрүүшын жэлнүүдһээ хойшо манай орондо хүн зоной элүүрые хамгаалха гээшэ социально-экономическа политикын таһаршагүй хубинь болонхой. Арад зонойнгоо һуудал байдалые эрид һайжаруулжа, элүүр энхыень хамгаалха талаар агуу багша Ленинэймнай захяа заабаринууд һүүлэй үедэ абтаһан тогтоолнууд, дүримүүд болон хуулинууд соо улам үргэнөөр хэлэгдэнэ. Жэшээлбэл, үргэн олон арадай дунда зүбшэн хэлсэгдэһэнэй удаа КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй баталан абаһан тогтоол соо совет хүнүүдэй элүүр энхые аршалан хамгаалжа, үни удаан жэлдэ энхэ тайбанаар ажаһуужа, эдэбхи үүсхэлтэйгээр ажаллахынь түлөө парти, гүрэн түрэмнай онсо анхаралаа хандуулна гэжэ бэшэгдэнхэй юм.

Эрдэмтэдэй хэһэн шэнжэлгын дүнгөөр ажаһужа байгаа хүн зоной 50 гаран процентнь байра байдалайнгаа зэргээр элүүр энхэ ябадаг байна. Тиихэдэ 15—20 процентнь оршон тойронхи байгаалиингаа эрхэ байдалай зэргээр ажаһууна, ажамидарна. Тобшолбол, хүн зон гээшэ хэды баян дэлгэр, хүсэд хангагданхай байбашье, оршон тойронхи байгаалиингаа бузарлагдаһан һаа, үни удаан жэлнүүдтэ элүүр, энхэ ажамидаржа ябахагүй, элдэб үбшэ хабшанда нэрбүүлэгдэжэ зобохо, тулиха байна.

Тиимэһээ улад зонойнгоо элүүр энхые хамгаалхадаа мүнөө нэн түрүүлэн оршон тойронхи байгаалияа арюун сэбэр байлгаха нангин уялгатай гээшэбди. Тусхайлбал, түбхын түрүүндэ амилжа байһан агаарнай тунгалаг, сэбэр, хүнүүдэй эдихэ, ууха уһан, эдеэ хоолой зүйлнүүд шанараараа эрхим байха ёһотой юм. Тиин гэһээ һүүлэй жэлнүүдтэ Буряад оронноймнай газар нютагуудта, илангаяа городуудта оршон тойронхи байгаалинь бузарлагдажа, шахардуу шанга байдал тохёолдоод байна.

Байгал далай шадархи байгаалиин баялигуудые ашагтайгаар хэрэглэжэ, байгаали аршалан хамгаалха талаар республикымнай засагай зургаанда олон тогтоол абтажа, тодорхой хэмжээнүүд хараалагдаһан юм. Тиин мүнөө энэ тогтоолнуудай дүүргэлтые шэнжэлэн харахада тон бирагүй байха юм. Нэн түрүүлэн хэрэглэгдэһэн уһа сэбэрлэхэ түхеэрэлгэнүүдые промышленна олохон предприяти барихаяа, үргэдхэхэеэ, мүн нарижуулан һайжаруулхаяа яаранагүй. Энээнһээ уламжалан гол, мүрэндэ элдэб хорото бодосуудаар бузарлагдаһан уһан шудхагдана. Илангаяа Сэлэнгэ мүрэнэй уһан муухай, хэмһээ үлүү гаратараа бузарлагдаа гэжэ элирүүлэгдэнхэй.

Нёдондо гол, мүрэнэй уһа бузарлалгаһаа аршалан хамгаалха 58 объектнүүдэй барилга хэгдээд, 21 объектын оройдоол 13-ниинь ашаглагдаа. Тиигэжэ энээндэ һомологдожо үгтэһэн нилээд ехэ мүнгэ зөөри ашаглагдангүй үлэшоо. Тусхайлбал, Татауровай барилгын материалнуудай комбинадай, Улаан-Үдын силикатна хирпиисын заводой, түмэр замай Загарайн, Переемная, Янчукан, Ангоя, БАМ станцинуудай хэрэглэгдэһэн уһа сэбэрлэхэ түхеэрэлгэнүүд саг болзортоо ашаглалгада тушаагдабагүй. Тэрэшэлэн СССР-эй Үнгэтэ металлургиин министерствын Зэдын комбинадай шахта сооxи уһа сэбэрлэхэ шухала түхеэрэлгэ баһал саг соогоо баригдаагүй үлэшоо.

Манай республикада гансашье гол, мүрэнэй уһан бузарлагдаа бэшэ, мүн амилха агаарнай баһал муухай, элдэб хорото бодосуудаар хорлогдожо байна. Гансахан үнгэрһэн жэл республикын газар, нютагуудай амилха арюун агаарыемнай бузарлахаар аяар 200 мянган тонно хорото бодос хаягдаа. Тэрэ тоодо Улаан-Үдэ хотодо 54 мянган тонно хорото бодосууд агаарта тунаагдаа. Тодорхойлон хэлэбэл, гансахан республикынгаа ниислэл хотодо амилха арюун агаартамнай тооһон нормоһоо 11 дахин, углеродой окиси — 4, азодой двуокиси — 3, фенол хоёр дахин ехээр худхаралдашанхай байгаа.

Саашань хэлэхэдэ, нэгэдэхи ТЭЦ, Сэлэнгын ЦКК агаар ехээр бузарлажа байһаар. Мүнөө автотранспортын олошорһонһоо уламжалан тортогтой, шороб гашуун хара утаан үйлсэ, гудамжаар тунана. Гадна хүдөө ажахын зарим һалбаринууд, илангаяа газар тарялан эрхилэгшэд оршон тойронхи байгаали бузарлаха талаар зэмэтэй. Нэн түрүүлэн минеральна үтэгжүүлгэнүүдые һэргылэмжэгүйгөөр ашаглажа, газарай хүрьһэ хорлоно. Мүн хүдөө ажахыда хэрэглэгдэдэг химическэ бодосуудые, элдэб хоро, үтэгжүүлгэнүүдые хангалтагүй һаланаар зөөхэдэ, хадагалхада, мүн хэрэглэхэдэ байгаалида ехэ хохидол ушаруулагдана. Мүнөө үедэ олон районой ажахынуудта минеральна үтэгжүүлгэ болон химическэ бусад зүйлнүүдые хадагалха һайн түхеэрэлгэтэй нэгэшье склад, хранилищи үгы байха юм.

Үнгэрһэн гурбан жэлэй туршада республикымнай ажахынуудта минеральна үтэгжүүлгэ болон химическэ бусад зүйлнүүдые хадагалхаар бүхыдөө 54 мянган тонныи багтаамжатай складууд баригдаа. Тиихэдэ гансахан 1989 ондо оройдоо 20 мянган тонныи багтаамжатай складууд ашаглагдаа гэхэ гү, али үшөө 121 мянган тонныи багтаамжатай складууд хэрэгтэй байна.

Гэхэтэй хамта агропромсоюзай предприятинуудта, ажахынуудта үйлэдбэрилэгдэһэн продукциин зарим хубинь нитрадтай бодосоор хорлогдоһон байдаг юм. Хүн зониие хангахаар үйлэдбэрилэгдэһэн продукциин шанарые, нитратна бодосуудайнь хэмжээе тодорхойлон шэнжэлхэдэ, олонхи ушарта хэмһээ холо үлүү гаранхай байха юм.

Эдеэ хоолой продуктнуудта нитратна болон нитритнэ бодосууд хэм хэмжээнһээ үлүү гарамаар бии байхадаа түрүүлэн хүн зоной бэедэ горитойхоноор хоро хүргэнэ, элдэб үбшэ хабшаниие дэлгэрүүлнэ.

Газар тарялангай продуктнуудта нитратна бодосуудай хэр зэргэ бии байһыень тодоруулхаар манай албанай хүдэлмэрилэгшэд лабораторидоо шэнжэлгэнүүдые хэжэ байдаг. Тиин һүүлэй шэнжэлгэнүүдэй дүнгүүдые зэргэсүүлэн харахада, шалгагдаһан овощ соо нитратна бодосууд хараалагдаһан хэмжээнһээ 20 процент, тэрэ тоодо свеклодо 67, морхообто 37 процент ехэ гэжэ тодоруулагдаа.

Оршон тойронхи байгаалиин, уһанай агаарай бузарлагдажа, эдеэ хоолдо нитратна болон нитритнэ бодосуудай хэмһээ үлүү дээшэлхэдэ, хүн зоной дунда элдэб үбшэ хабшан дэлгэрнэ. Жэшээлбэл, СССР-эй Элүүрые хамгаалгын министерствын эрдэм шэнжэлгын пульмонологиин институдай суглуулһан тоо баримтануудай ёһоор, хүнүүдэй амилха органуудай үбшэлхэ ушар дэлгэрээ гэхэ гү, али жэл бүри 5 процент дээшэлнэ. Тиихэдэ Сибириин региондо, тэрэ тоодо Буряад орондомнай СССР-тэхи Европын хубида орходоо 15—20 процент дээшэ байха юм. Гадна республикадамнай зүрхэ, һудалай үбшэнһөө үлбэр бэетэй бологшод нилээд олон гэжэ тэмдэглэлтэй. Мүн уушханай үбшэнһөө уламжалан саг зууraар ажаллаха аргагүй гү, али үлбэр бэетэй болоһон хүнүүдэй тоо олошорно.

Гэхэтэй хамта манай республикада һүүлэй арбан жэлэй туршада эндокринна үбшөөр үбшэлэгшэд, тэрэ тоодо сахарна диабет үбшэндэ нэрбэгдэгшэд 1,9 дахин олон болоо. Хүн зоной дунда бронхиальна астма болон бусад аллергоз үбшэн дэлгэржэ байна.

Ямар ушарһаа эдэ үбшэ хабшан үргэнөөр дэлгэржэ захалба гээшэб гэжэ ушар шалтагааень элирүүлхэдэмнай, нэн түрүүлэн оршон тойронхи байгаалимнай хорото бодосуудаар бузарлагдажа, энэ газар, уһан дээрэ ажамидаржа байгаа бүхы амитан, хүн зондо хүсэлдүүлэшэгүй хохидол ушаруулжа байна. Тиихэдэ эндэ уһан, агаарһаа гадна ургаса ургуулагшадаймнай оролдожо ургуулһан овощ, хартаабха болон бусад продуктнууд нитратна бодосуудаар элбэг байжа, баһал бага бэшэ хоро хүргэнэ. Нитратна бодосоор хорлогдоогүй ариг сэбэр овощ, хартаабха, ороохо тарима
хуряаха талаар һүүлэй
ехэ хөөрэлдөөн гансашье
дэмтэдэй бэшэ, мүн юрэ
гаса ургуулагшадайшье
гарадаг болонхой. Тэдэ
хүрэтэрөө тодорхой
нүүд хараалагдажа
байһаар. Минии һанамжаар
да, колхоз, совхозуудай
биин ажахынуудай ургу
хүряагаад тушааха сагт
эдеэ, хартаабха шалгаха
гансашье юрэнхы шалга
бэшэ, мүн нитратна
нитритнэ бодосоор элбэг
һыень һайнаар тодорхой
саг тулаа. Мүнөө абажа
бал, республикын район
хы бүхэндэ тушаагдаһан
дукциин энэ талаар
сэбэр байһыень шалгадаг
гаар албан үгы байһаар
албан эмхидхэгдэһэнгүй
һанаһанда хүрэмөөр
нагүй, шанга эрилтэ
гүй гээд тэмдэглэлтэй
имэһээ, һаяхан Зэдын
ной ажахынуудһаа тушаа
һан һүнэй шанар тодорхой
ходомнай, ртутна бодос
(мүнгэнэй уһанай) бии
ниинь элирүүлэгдээ. Юрын
хүнэй һалан муухайгаар
даһанһаа цистернэтэй һүүн
ртуть холигдоо бэшэ
Энэмнай ташха ондоо
гээшэ гэхэ гү, али иимэ
сые гансал лабораторно
шалгалтаар элирүүлээр
Ямар ушарһаа Зэдын
үнеэдһээ ртутна бодос
һүн абтанаб? Нэгэдэхеэр
жээлэйн шанар
байхаһаа гадна олон янза
шэ байшоо. Үнэн дээрээ
гээшэмнай ёһотойн
эмшэлгэдэ дабагдадаггүй
хорото хабдартай (рак)
нэй нэгэ эхин мүн. Тиимэ
ариг сэбэр продукци
бэрилжэ, хүн зониие
гээшэ мүнөө шухалын
зорилго болоно. Ушар
хэдэ, бидэ үбшэ хабшан
гэмшэлтэ хохидолые
хын тула түрүүлэн үбш
нииe эмшэлжэ урдань
бэшэ, харин урид
жын хүдэлмэри
ябуулха уялгатайбди.

П. АФАНАСЬЕВ,
Буряадай АССР-эй
сэбэрые сахиха гүрэнэй
ахамад

РЕДАКЦИҺАА: Ариг сэбэр
сахиха гүрэнэй ахамад
Петр Дашиевич Афанасьев
дээрэ толилогдоһон
соогоо мүнөө үедэ хүн
нэй һанаа зобооһон
асуудалнуудые табина.
эндэ онсо тэмдэглэхээр
юумэн бии. Тусхайлбал,
ратна, нитритнэ хорото
гүй, ариг сэбэр продукци
үйлэдбэрилжэ, хүн зониие
гаха гээшэ үнэхөөрөө
лэшагүй хэрэг болонхой
рилгаяа агротехническа
заабариин ёһоор уһалжа,
жүүлжэ харууһалаагүйн
шолонгоор гансашье
бэшэ, мүн ороохо тарим
тэжээлэй ургамалнууд
на бодосоор элбэг
бшуу. Иимэ тэжээлээр
даһан малһаа абтаһан
ци дам саашадаа хорло
хой байна ха юм. Мэргэ
тэдэй тодорхойлһоной
нитратна бодосууд ганса
минеральна үтэгжүүлгэ
лэһэнһээ бэшэ юм.
кэ элдэб зүйлэй бодосууд
шэбхэдэшье бии байна.
мэһээ нитратна бодосууд
элбэг огородой эдеэн
шье колхоз, совхозуудһаа
шэ, мүн хубиин ажахынууд
һаашье абтажа олондо
маалагдажа болохо. Эндэ
га хиналта тогтоохо
гэжэ автор зүб тэмдэглэнэ.
Нитрадгүй сэбэр продукци
үйлэдбэрилхэ талаар
жэлтэдэй, мүн юрын
һанамжа дурадхал олон
даа. Хэрбээ өөрыгөө,
үхибүүдээ хорлогдоогүй
бэр овощ, һү, мяхаар
хангахын тула уншагшаднай
асуудалаар үргэн ехэ
дөө эмхидхэхэ аргатай.
хэдээ «Буряад үнэн» газе
дэ энэ статья тушаа өөрын
һанамжануудые дэлгэрэн
гээр бэшэхыень хүлеэжэ
Эндэ гансашье уншагшад
шэ, юрын хүнүүдтэ туһа
зүбшэл заабари үгэхэ
дабаритай мэргэжэлтэд
хитэйгээр хабаадалсаха
Илангаяа нитратна бодос
тай продукци хэрэглэжэ,
хабшанда дайрагдажа
долгые уридшалан һэргэ
гэһэн зорилгоор иимэ
рэлдөөндэ хабаадахыень
үшөө дахин уринабди.

Ленинэй орденто локомотив-вагон заһабарилгын заводой ажалша коллективэй соведэй ээлжээтэ суглаан болошо, үйлэдбэриин, социальна асуудалнуудые хаража үзэбэ. «Буряадай АССР-эй габьяата урлан нарижуулагша» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэхэ, «Ажалай ветеран» медаляар шагнагдаха хүнүүдэй кандидатуранууд

ЭЭЛЖЭЭТЭ СУГЛААН

эгээл түрүүн зүбшэн хэлсэгдээ. Хүнгэн автомашина абаха дуратайшуул заводто олон юм. Тиин тэдэнэрэй ээлжээн һайнаар гуримшуулагдаа. Байгша ондо 11 автомашина заводой хүдэлмэрилэгшэд худалдан абаха юм.

Предприятиин ахамад технологой таһагай бюрогой начальник А. С. Королев шэнэ техникэ үйлэдбэридэ нэбтэрүүлгын болзорые хойшолуулха тухай соведэй гэшүүдтэ хөөрэбэ. Юуб гэхэдэ, заводтой хэлсээ баталһан предприятинууд шэнэ техникэ, түхеэрэлгээр саг соонь хангажа шадахагүй байһанаа дуулгаа ха юм. Олонхи түхеэрэлгэнүүд зэд шудхалгын цехтэ тодхогдохо ёһотой байгаа. Иигэжэ эдэ түхеэрэлгэнүүд байгша оной дүрбэдэхи кварталда, ерэхэ жэлэй эхиндэ цех соо хабсаргагдажа эхилэгдэхээр хараалагдаа.

Чернобылиин атомна электростанци шадархи районуудта ажаһуудаг түмэр замай транспортна хүдэлмэрилэгшэдтэ туһа хүргэхэ зорилготойгоор 10 мянган түхэриг дамжуулха шиидхэбэри ажалша коллективэй соведэй гэшүүд абаа. Мүн «Байгал — Мичиган» гэһэн уласхоорондын фестиваль-конференци бэлэдхэлдэ, үнгэргэлгэдэ 15 мянган түхэриг дамжуулха гэжэ тэдэнэр шиидхэбэ.

Т. СОБИНКОВА,
ЛВРЗ-гэй олон хэһэгтэй «Локомотив» газетын хүдэлмэрилэгшэ.

Алдарта Байгалаа аршалан хамгаалая!

ҮШӨӨЛ ЕХЭ ЮУМЭН ХЭГДЭХЭ БОЛОНО

Селенгинскын целлюлозо-картоной комбинат республика соо Байгал далайе эгээл ехээр бузарладаг предприяти гэжэ мүнөө һургуулиин һурагша бүхэн тордиһогүйгөөр хэлэхэ. Байгалай жасын республиканска отделениин түлөөлэгшэдэй хэлэһэн үгэнүүд, статьянууд иимэ һанамжа бүрилдүүлгэдэ тон ехэ нүлөө үзүүлнэ. Харин комбинадта экологическа сэбэр үйлэдбэри байгуулха, байгаали хамгаалха талаар хэгдэжэ байһан хүдэлмэри тухай мүртэй юумэн хэлэгдэнэгүй. Тиимэһээ мүнөө агаар бузарлалгаһаа хамгаалха талаар комбинадта хэгдэжэ байһан хүдэлмэри хаража үзэебди.

Республикын агаар тон ехээр бузарладаг предприятинуудай тоодо комбинат ородог байна. Үнгэрһэн жэлэй туршада 23 мянган тонно бузарладаг бодосуудые агаар руу хаяһан байна бшуу. Энэмнай ехэ гээшэ гү, али бага гү? Статистикын дүнгүүдэй ёһоор, республикын промышленна предприятинууд, автотранспорт үнгэрһэн жэлдэ 310 мянган тонно хорото бодосуудаар агаар бузарлаа. Комбинадай агаар руу хаядаг утаан соо элдэб бодосууд бии байха юм. Жэшээлхэдэ, 12,2 мянган тонно нүүрһэн, натриин сульфат болон бусад хатуу бодосууд хаягдана. Мүн 10,8 мянган тонно газтай зүйлнүүд соргоор гаража, агаарта дэгдэнэ. Тэрэ тоодо 1,2 мянган тонно метилмеркаптан, сероводород, скипидар ороно. Эдэ бодосуудай үнэр танарынь холуур тарадаг ха юм.

Дулаанай элшэ хүсэнэй, известерегенерационно, целлюлозо буйлуулгын цехүүд бусадһаа эгээл ехээр агаар бузарладаг гээшэ. 1970-аад онуудта бүтээгдэһэн туршалгын промышленна, технологическа түхеэрэлгэнүүд мүнөөнэй экологическа эрилтэнүүдтэ харюусахаяа болижо, заримыень һэлгэхээр, шэнэлхээр болонхой. Комбинадай агаар руу хаядаг бодосууд соо зарим зүйлнүүд хэмһээ хэдэн дахин ехэ байха юм.

Тиимэһээ эдэ бүгэдые багаар гаргадаг болгохо зорилготойгоор бүхэли хэмжээнүүд абтаа. Эдэ хэмжээнүүдые бэелүүлжэ шадабал, комбинадай агаар руу хаядаг бодосууд жэлдэ 11,9 мянган тонноор бага болгогдохо жэшээтэй. Энээнтэй хамта санитарно-хамгаалалгын зоно бии болгохо хэрэгтэй. Түс зоноһоо гадуур һуурин тосхонуудтахи агаар санитарна бүхы эрилтэнүүдтэ харюусаха ёһотой. Иимэ зоны газарта Брянск һуурин орожо, нүүлгэгдэхэ болонхой.

Дурсагдагша хэмжээнүүдэй үнэ сэн уридшалан тоолоһоной ёһоор, 30,5 миллион түхэриг гаргашалагдаха болоно. Тэрэнэй 13,4 миллион түхэригынь барилга-хабсаралгын хүдэлмэридэ ашаглагдаха ёһотой. Технологическа түхеэрэлгэнүүдые, содорегенерационно, холтоһоной котелнуудые нарижуулга, газһаа сэбэрлэдэг түхеэрэлгэнүүдые барилга, технологическа процессүүдые хубилгалга ехэ-ехэ хүдэлмэринүүдэй тоодо ороно. Түсэблэгдэһэн эдэ хэмжээнүүдые бэелүүлхэ жэшээ орон соомнай үгы юм. Газһаа сэбэрлэдэг түхеэрэлгэнүүд орон дотор олоор гаргагдадаггүй байна. Тиимэһээ энэ талаар эрдэм-шэнжэлгын хүдэлмэри хэгдэхэ ушартай.

Һүүлэй 2,5 жэлэй туршада агаар хамгаалхаар 11,7 миллион түхэригэй хүдэлмэри хэгдээ. Гадна тооһо баридаг түхеэрэлгэнүүд һэльбэн шэнэлэгдээ, дулаанай элшэ хүсэнэй цехэй энергетическэ шэнэ түхеэрэлгэнүүдые тодхожо ашаглаха хүдэлмэри бэелүүлэгдэһэн байха юм. Энээнэй ашаар сэбэрлэлгын коэффициент 60 процентһээ 85—87 процент хүрэтэр дээшэлүүлээ, тооһо, углеродой окись хаялгые бага болгохо арга боломжо олгогдоо. Содорегенерационно котелнууд нарижуулагдана. Электрофильтр шэнэлһэнэй ашаар хатуу зүйлнүүдые бариха коэффициент 49 процентһээ 96 процент хүрэтэр дээшэлүүлэгдээ. Целлюлозо үйлэдбэрилгын, выпарной цехүүдэй агаар руу хаядаг бодосуудые бага болгохо хэмжээнүүдые абажа, бэелүүлжэ эхилээ һэн. Тиигэжэ 1987 ондо 31,4 мянган тонно бодосуудые хаядаг байһан һаа, үнгэрэгшэ жэлдэ 23 мянган тонно хүрэтэр бага болгогдоһон байна.

Гэхэтэй хамта предприятида агаар хамгаалхаар хэгдэһэн хүдэлмэри экологическа программын эхин гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Гэбэшье энэ программаар хараалагдаһан хэмжээнүүд саг соогоо дүүргэгдэнэгүй. Жэшээлхэдэ, содорегенерационно котелнуудые нарижуулха хүдэлмэри жэлээр хойнотожо ябана. Дүрбэдэхи холтоһоной котелшье нарижуулан һайжаруулагдажа эхилэгдээгүй. Программын ёһоор, түс котелые байгша ондо нарижуулжа дүүргэхэ байгаа. Комбинадһаа дулдыдадаггүй шалтагаанһаа боложо, энэ хүдэлмэри хэгдээгүй юм. Юуб гэхэдэ, хэрэгтэй түхеэрэлгэнүүдээр хангагданагүй, мүнгэ зөөрөөр һомологдоногүй. СССР-эй Минлеспромой хүтэлбэрилэгшэдэй шухала энэ хэрэгтэ ямаршье анхарал хандуулдаггүй байһые гэршэлнэ. Байгаали хамгаалха хэмжээнүүдые бэелүүлгэдэ хэрэгтэй мүнгэ зөөрөөр түс министерство олон жэлэй туршада һомолногүй. Ороной заводуудта хэрэгтэй түхеэрэлгэнүүдые бүтээлгэхэ захил хэхэ гэжэ тэдэнэр оролдолго гарганагүй.

Проектнэ эмхи зургаануудай дурадхаһан бусадшье хэмжээнүүд саг соогоо бэелүүлэгдэнэгүй. Үнгэрэгшэ жэлэй туршада 24 хэмжээнүүд дүүргэгдэхээр түсэблэгдэһэн байгаа. Тэд үнэн дээрээ оройдоол 9 хэмжээн бэелүүлэгдээ бшуу. Тиигэжэ 1989 ондо агаар бузарлалгые 19 мянган тонноор хороохо хэмжээндэ хүргэгдөөгүй, харин байгша ондо түсэбөөр хараалагдаһаниие 6 мянган тонноор үлүүлхэ ёһотой болоно гээшэ.

О. ПЕТРОЧЕНКО,
Буряадай АССР-эй Госкомприродын инспектор.

Совет орон дотор

ДОНЕЦК. Донбассай профсоюзууд «Хани харилсаан» гэһэн ажахын тоосооной хуулиин университет байгууланхай. Ажахы эрхилэлгын шэнэ эрхэ байдалда хуулиин документнүүдые шудалхадань гүрэнэй ба арендэ предприятинуудай мэргэжэлтэдтэ, мүн тэрэшэлэн кооперативуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ туһалха гээшэ тэрэнэй зорилго болоно. Жэлэй туршада эндэ ажахын 1000 шахуу хүдэлмэрилэгшэд һуража гараха юм. Предприятинуудайнгаа ашатуһые ушар ёһо мэдэнгээр хамгаалхадань, ажалша коллективүүдтэ али болохо зүришэлдөөнүүдые зайсуулхадань эндэ абаһан эрдэм мэдэсэнь туһалха ёһотой.

КУЙБЫШЕВ. Куйбышевска областьһоо КПСС-эй XXVIII съездын делегадууд саг үргэлжэ хүдэлхэ совет байгуулаа һэн. КПСС-эй үзэл сурталай ажал ябуулгын, тэрэнэй эмхидхэлэй байгууламжын экономическа политикын талаар коммунистнуудай дурадхалнууд секцинүүдтэ зүбшэн хэлсэгдэжэ согсологдоно.

ДУШАНБЕ. Элүүрые хамгаалгын республиканска министерствын дүрбэдэхи управлениие болюулха тухай тогтоол Таджикистанай Министрнүүдэй Совет батлан абаа һэн. Урдань үлэмжэ ехэ эрхэтэй байһан медицинын олохон эмхи зургаанууд арад зондо үгтөө. Жэшээнь, мэнэ һаяар кардиологическа түб нээгдэхэ юм. Социальна үнэн зүб байдал һэргээхэ талаар республикада ехэ юумэн хэгдээ. Гансал һүүлэй жэлдэ албан зургаануудай мэдэлэй 150 дача, больница, вйлшадай байшангууд ажалшадта дамжуулагдаһан байна.

КЕМЕРОВЭ. Совет засагай оршон байһан жэлнүүдтэ түрүүшынхиеэ хотын захадахи үзэсхэлэн һайхан газарта оршодог облгүйсэдкомой урданай дачануудта «юрын» үхибүүд амарха болоо юм. Кузбассай «ноёдой» амардаг байһан каминтай, зунай саадтай, саунатай ба бассейнтэй гол корпусто хүүгэдэй уушханай ханяада аргалха санатори түбхинэнхэй. Партиин областной комитедэй бюрогой заабаряар иимэ шиидхэбэри абтаһан юм. Тиихэдэ КПСС-эй Кемеровскэ горком өөрынгөө байшангые хүүгэдэй хүгжэмэй һургуулида дамжуулһан байна.

ЛЕНИНГРАД. 200 жэлэй саада тээ «Петербургһаа Москва руу аяншалга» гэһэн ном соогоо А. Н. Радищевай зураглан харуулһан газарнуудаар ябаха экспедици замда гараба. Эб найрамдал хамгаалха совет комитедэй болон номдо дуратайшуулай бүхэроссин һайн дуранай бүлгэмэй дэргэдэхи «Эб найрамдал ба байгаали хамгаалха аяншалганууд» гэжэ клуб тэрэниие эмхидхэ
Регионой социально-экологическа байдалтай танилсаха,
рэнэй түүхые шудалха, бай
ли хамгаалха талаар эрдэм
дэсэ идхан дэлгэрүүлхэ
тус экспедициин зорилго
лоно.

ЛИПЕЦК. Новолипецкэ ком-
бинадай металлургнуудай
бусын продукци — видео-
нитофонууд — Японой «Фуна
фирмын эльгээһэн үзэмж
болон детальнуудаар
гагдаба. Тусхай цехтэ
конвейер тодхогдонхой, һү
шын хүдэлмэри хэхэдэ хэрэг
бүхы юумэн тэндэ бии. Жэл
дүүрэтэр комбинат 10 мянга
аппарат худалдаа наймаанда
эмхи зургаануудта эльгээ

ТБИЛИСИ. Июниин 2-ой үдэр
Тбилисиин предприятинууд бо-
лон эмхи зургаануудай ажал-
шэ коллективүүдтэ энэрхы
хэлэй субботник болоһо
дорбо. Социальна хамгаал
нютагай отделениинүүдэй
кын тоосоонуудта ажалаар
олдоһон мүнгэниинь оруула-
даха юм.

(ТАСС)

«МАНАЙ ҮЕЫН ХҮН»
гэһэн конкурсдо ерэһэн очерк

УГ ЗОРИЛГОЁО УХАМАЙЛАН ЯБАГША

юумэнэй түлөө оролдожо, урдаа ямар нэгэн зорилго табиха гэзшэ хүнэй ухаан бодолдо, мэдэрэлдэ холоһоо үндэһэтэйгөөр түрэдэг гэхэ байнаб.

Ленинградай Ломоносовой нэрэмжэтэ үйлсын 12-дохи байшан соо мүндэлһэн түхеэрэлгэнүүдээр түгэс хангагдаһан «Крым», «Борис Бутома», «Победа» гэжэ танкернууд, эдеэ хоол шэрэдэг суднанууд 12 жэлэй турша соо уласхоорондын үһан далай хамгаалгаар конвенциие нэгэтэшье эбдэнгүй, зоримгойгоор тамаран ябана. Тиихэдэ олон судна дээрэмнай далайн үһые сэбэрлэдэг түхеэрэлгэнүүд тодхогдонхой.

СССР-эй пароходствын «Мүрэн-далай» гэһэн түхэлэй 150 гаран судна дээрэхи түхеэрэлгэнүүд һайнаар хүдэлнэ. ЭОС түхэлэй түхеэрэлгэнүүдээр судна дээрэхи ямаршье үһые сэбэрлэжэ, шанаржуулжа болохо юм. СССР-эй Элүүрые хамгаалгын министерствын зүбшөөһэн, СССР-эй регистрээр үгтэһэн үнэмшэлгын үндэһөөр манай судның бортһоо хаягдаһан үһан сэбэр, хорогүй гэжэ сэгнэгдээ. С. А. Богатых нефтьтэй үһа сэбэрлэхэ, судна дээрэ гараһан үлэгдэлнүүдые үгы хэхэ, мүн байгаали сахин хамгаалха түхеэрэлгэнүүдые зохёогоод, ажабайдалда үргэнөөр нэбтэрүүлһэн алдартай.

Судна дээрэ суглардаг элдэб үлэгдэлнүүдые хаяха гээшэ эгээлэй хүндэ юрын лэ шэнгеэр һанагдажа магад. Зүгөөр үргэлжэ хаяжа байха болоо һаамнай, үһан далаймнай бузарлагдахагүй аал? Бортһоо хаяхада яаха юм гэжэ гү? Энэмнай шиидхэбэри бэшэ. Богатыхай лабораториинхид энэ асуудалые зүбөөр шиидхэжэ шадаа. Судна дээрэхи үлэгдэлнүүд айхабтар ехэ халуунда оруулагдажа, хүнэй бэедэ ямаршье хорогүй болгогдодог байна.

Семён Александровичай байгуулһан эдэ шухаг аппарадууд далайн «санитарнууд» гэжэ нэрлэгдэхэл ёһоороо нэрлэгдэнэ. Тэрэнэй лабораторидо жэлдээ 350 мянган түхэригэй юумэн хэгдэнэ. Тэдэнэр институдтаа жэлдээ дунда зэргээр 2 миллион түхэригэй ашаг олзо оруулна.

тамаржа ябаһан танкерые хараагүйшье һаа, хара тоһоной хаалбайжа байһые һанаан... даа. Тэрэ хаалбайжа харамнай ямар юм бэ? ... үһан бэшэ, харин нефть ба нефтэ... усал тоһоной тохёолдоо, ой ухаан... үзэгдэжэ болохо. Ингэжэ оршон тойрон... үһа гол, далаймнайшье яахын аргагүйгөөр... бодото дайсан болон тэхэрин бшуу... дээрэ үзэгдэхэ байһан аюул усадхагда... ямар бэ гэхэдэ, үһа эсэхэн ... борт ... тодхогдоног. Тэрэнэй ашаар судна... усал гарадаггүй юм. Иимэ түхеэрэлгэ... зохёоһон хүн Буряад ... Хурамхаанай районой Һахали нютагта тү... обог, алдарынь — Семён Александрович Бо... технический эрдэмэй доктор, ... Холодильна промышленностиин техно... ажабуудаг газарынь — Ленинград хото.

Эрдэмтэ С. А. Богатых хэблэгдэһэн 260 гаран хүдэлмэритэй, авторска 47 үнэмшэлгэтэй, 27 патенттэй. «Ленинградай болон Ленинградска областиин эрхим урлан нарижуулагша» гэһэн нэрэ зэргэтэй, СССР-эй урлан нарижуулагшын тэмдэгтэй Семён Александрович ВДНХ-гай 3 алтан, 2 мүнгэн медальнуудаар шагнагданхай. Тэрэнэй зохёон байгуулһан түхеэрэлгэнүүдээр оронойнай нефтеэр ябадаг бүхы суднанууд хангагданхай юм. Урлан нарижуулһан юумэнүүдынь уласхоорондын 10 выставкэдэ табигдаа һэн. Зохёон байгуулһан түхеэрэлгынь ашаар оронмай хариин оронуудай иимэ түхэлэй түхеэрэлгэнүүдһээ гүйсэд эрсэ шадалтай болоо юм.

Тэрэнэй эрдэм-шэнжэлгын хүдэлмэридэ кафедрын бүхы багшанарһаа гадна студентнэр эдэбхитэйгээр хабаададаг. Тэдэнэйнь дундаһаа эрдэмэй 1 доктор, 20 гаран кандидат гаранхай. Профессор бултандань туһалаа, зориһондонь хүргүүлээ.

ХҮН БОЛОХО БАГАҺАА

С. А. Богатых хэды ехэ ажэлтай, хэды сүлөөгүйшье һаа, ехэ багашье һаань, гараһан лэ сагаа ашаг үрэ ехэтэйгээр хэрэглэдэг зантай юм. Тэрэ бүхы наһаараа хари хэлэнүүдые шудалаа. Табан хэлэн дээрэ тордиһогүйгөөр дуугардаг, оршуулдаг байна. Үшөө табан хэлэ муушагаар мэдэхэ. 14 соото газар дээрэ саад, огород эрхилхэ ёһотой аад, 8 соото газартань гансал сэсэгүүдые таринхай. Тэндэнь ургадаг олон янзын сэсэгүүдэй дунда тоонто нютаг Хурамхааньһаа абажа ерэһэн улаалзайнуудынь сэсэглэхэ бүреэ нютагыень, түрэл һургуулиионь һануулдаг юм.

Сэсэгтэ дуратайһаа гадна Семён Александрович аяншалха ехэ дуратай. «Амиды мэндэ, хүнгэн ябаһан сагтаа юумэ үзэхэ хараха хэрэгтэй. Жаран хоёртой болотороо, үбдэжэ, хүдэлмэриһөө сүлөөлүүлэгдэжэ үзөөгүй хүм. Туризм ехэл туһатай даа»,— гэжэ профессор хөөрөө һэн.

Хэдэхэн жэл үнгэршэбэ гээшэ ха. Богатыхтан хоюулаа гэнтэ Хурамхаанаа ниидэжэ ерэһэн юм. Түрэл һургуулиинь 100 жэлэй ой тэмдэглэгдэхэеэ байгаа. Тэндэ дүшөөд жэлдэ уулзаа, харалсаагүй эдир наһанайнгаа нүхэдтэй, үргэлжэ бэшэлсэжэ байдаг Михаил Мархаевич багшатаяа уулзажа, сэдьхэлээрээ үнөөхил һүбэлгэн өөрэ аад, тоомгүйхэн Сёма болошоод ябаа бэлэй. «Би шамайгаа гансата таняа һэм. Эдир наһанайшни олон шанар шэнжэ гээгдээгүй байбал. Тиигэбэшье томо болоош даа. Тиинshьегүй даа: арадашни дайн, эрдэмэй далай руу хэһэн хүнгэн бэшэ замшни. Ашанар ургана. Шамайе харажал байхадамни, ямаршье нюуса далдалжа шадахагүй далай шэнги нюдэдшни, юумэнэй ушар удхые абаһаар таажа ойлгожорхидог уха-

шама һонирши, хэтэрмэ юрын абари занши юрэдөөшье хубилаагүй байна. Хэшэдэмни нэгэтэ Лермонтовой «Мцыринээ» хэһэг ямараханаар уншаһыешни элеэр һананаб. Поэзиэр һонирхоор гүш?— гэжэ багшынь шабидаа һүүлдэнь бэшэдэ дурдаһанаа, хоорондоо мийл юһэн наһанай илгаатай энэ хоёр хүнэй таһаршагүй нүхэд болоһониие тэмдэглэхэ һанаатайб. Юундэб гэхэдэ, энэ бэе болоһомни, хүн заяандамни Михаил Мархаевичай дайралдаһанһаа эхитэй»— гэжэ элитэ эрдэмтэн хэлэжэ һуухада, дуратай багшын үүргын удхатайе үшөө дахин сэгнээ һэм.

...һахалидаа нэгэдэхи класс дүүргэһэн Сёма хүбүүнэй саашаа заагүй һураха дуратай байхада, эхэнь табан хүбүүдэйнгээ эгээл бага хүүгээ хайрладаг дээрэһээ үгөөрнь боложо, 15 километрэй газарта оршодог ондоо һууринда абаашажа, һуралсалыень үргэлжэлүүлһэн юм. Табадахи класста ороходонь, эхэнь хүбүүгээ Баргажан абаашаа һэн. Эндэл шаби Сёма Богатых багша Михаил Маланов хоёр уулзаһан байна. Һахалиин һүүлээр Баргажан посёлок Семёндо ехэ город шэнгеэр харагдаа бэлэй. Литературын багша хэшээлнүүдээ заабол класс соогсо бэшэ, мүн түүхээр баян газарнуудта ерэжэ, үнгэргэдэг заншалтай һэн. Сёмын нюдэндэ ордон шэнгеэр үзэгдэдэг Кюхельбекерэй гэр хэды һонирхолтой һэм? А. С. Пушкинай дуратай байһан Кюхля тухай, декабристнууд Лунин, Трубецкой тухай багшань ямар ехэ дэбжэлтэтэйгээр хөөрэдэг һэм!

Олон жэлэй үнгэрһэн хойно үбгэн аба болоһон Семён Александрович эршэтэ долгитой Баргажан голой эрье дээрэ оршодог гэр тухай ашанартаа хөөрэдэг болоо. Энэмнай хадаа үе үеын ёһотойл үлхөө холбоонь ха юм. Энэмнай сэдьхэлһээ сэдьхэлдэ, ухаанһаа ухаанда дамжуулагдадаг нангин ёһо заншал мүн. Хэрбээ энэ һайхан ёһо заншалай эбдэгдээ гээшэ һаань, хохидол, зоболон үзэгдэжэшье магадгүй. «Һанана гүш, Сеня, 30-аад онуудай Хурамхаанайнгаа һургуули. 1943 ондо нэгэшье дүрбэгүй аттестат абаад, дайнда мордоо һэнши. В. Сагайдачныйм, А. Данилов багшанараа һаныш. Данилов багшын һайгаар шимнай математикаар аргагүй хүсэтэй болоо һэмнайш. Ямар һайнаар, ямар эбтэйгээр байгша һэмбибди. Нэгэ амитай шахуу болошоһон багшанар, шабинар һургуулияа гэр гэртэ тараха дурагүйнүүд байдаг һэмди.

Харин мүноо һургуулиинуута би болоноб даа... Тиигэбэшье би хубилшагүй, урагшаа һанаатай зангаараа. Шэнэдэхэн хубилгаанда этигэнэб»,— гэжэ М. Мархаев багша һургагшадаа һанаһаа хубаалдан бэшэһэн байна.

Һургагша һургагша хоёр Эсэгэ оронной дайнда хоюулаа хабаадаа һэн. Михаил Мархаевич дайнай түрүүшын үдэрһөө илалтын түйлагдатар дайлалдаа. Харин тиихэдэ аха дүүнэр Богатыхууд һайнаһаннгаа эергэзр һубарилдан, дайнда мордоод, бултадаа амиды мэндэ бусажа ерэһэн юм.

С. Богатых 1945 ондо Ленинградай Ф. Э. Дзержинскиин нэрэмжэтэ Далайн Сэрэгэй инженернэ дээдэ училищида эльгээгдэжэ, тэрэнээ 1950 ондо дүүргээд, сэрэгэй частьда суднада хамаатай тусхай техникээр һонирхожо эхилһэн юм. Семён Александрович мүноо айхабтар шухаг лабораторитой кафедрые ударидажа байна. Кафедрын һүүлэй үедэ бүтээһэн судна дээрэ тодходог зургаан тусгаар түхеэрэлгые промышленность мүнөө сери сереэр бүтээн гаргана.

Аяар холын Хурамхаанай районой Һахали гэжэ бишыхан нютагһаа гараһан элитэ ехэ энэ эрдэмтэтэй уулзажа хөөрэлдэһэнэйнгөө түгэсхэлдэ хүтэлбэрилдэг кафедрын лаборатори соо бүтээгдэдэг үнэтэ эүйлнүүдэй Буряад орондомнай, Байгал дээрэмнай хэрэглэгдэжэ болохо-үгы тухай асуугаа һэм. Тиихэдэм тэрэ:

— Иигэжэ һураһандатнай бүри баярлабаб. Байгалай түхеэрэлгэ гэжэ бии юм. 1988 оной август һарада чертежнүүдыень тиишэнь эльгээгээ һэмди. Ороноймнай олон региондо манай бүтээлнүүд хэрэглэгдэдэг. Красноярска хизаарта, жэшээнь, баржа дээрэ үбһэ хатаадаг түхеэрэлгэмнай хэрэглэгдэнэ. Москвада, Казахстанда үйлсын машинын муухай газ сэбэрлэгдэнэ. Тиихэдэ мяханай комбинадууд соохи агаар ехэ хүндэ байдаг гээшэ. Тиимэһээ тэрэниие арюудхаха юумэн бүтээгдэнхэй юм. Предприятинуудтай бидэ нягта холбоотойгоор хүдэлдэгбди. Лак тоһоной, шэрын үнэр гээшэмнай хүнэй бэедэ айхабтар хоротой. Экологиин талаар шиидхэгдээгүй асуудалнууд олон ха юм даа,— гээд эрдэмэй доктор ойр зуура бодолгото болон һуухынгаа тэндэ гэнтэ мэдээ ороһондол, саб гэмэ бэеэ һэгсэрэн бодоод: «Нютагаймни хүбүүдтэ, илангаяа «Буряад үнэн» газетын редакторта, багша — нүхэр Михаил Мархаевичтамни намһаа маша ехэ мэндые хүргөөрэйгты,— гээд, — хайшаншье эрьюулээд, юуншье гээд бодомжолходо, бүхы урагшатай ябадалаймни эхиие багшамнил батаар түхеэржэ үгэһэн байдаг даа,— гээ һэн. Зүб лэ даа. Нүхэр С. А. Богатых нютагайнгаа хадануудай оройдо аһаһандал, эрдэмэй үндэртэ хүрөө. Түшэһэн эсэгэдээ мэтээр, байгаалида дурлаа. Харин һанаһанаа абаха, зориһоноо бэелүүлхэ абари зан, мохошогүй зориг, эрмэлзэл эдир наһанайнь зелдэр сэдьхэлдэ эхэ нютагтань таригдаһан байна.

В. ТОКТОХОЕВА.

Хүн ба үе саг

НЭРЭ НЭРЭЭРНЬ ДУРДАЯ

Гушаад онуудта Улаан-Үдэдэ ажаһуужа байһан бүлэг эрхэтэд 1937 оной зун ба намар БМАССР-эй НКВД-гэй органуудаар тушаагдаад, тэрэл онойнгоо октябриин 27-до НКВД-гэй «гурбанаар» гэмнэгдэһэн байна. Тэдэнэрэй тоодо эдэ хүнүүд ороно:

Балданов Чимит-Цырен, Сэлэнгын районой Бургаастай һууринда 1881 ондо түрөө, «Эрдэм» гэжэ кинотеатрта дарханаар хүдэлжэ байгаа;

Соктоев Буда, Сэлэнгын районой Сутай һууринда 1878 ондо түрөө, багшанарай институдта бэшэг зөөгшөөр хүдэлжэ байгаа;

Шордонов Мунко, Зэдын районой Үхэр-Шулуун һууринда 1898 ондо түрөө, ажал хэдэггүй байгаа;

Цыренов Лхама, Зэдын районой Бургалтай һууринда 1885 ондо түрөө, «Буррыбтрестдэ» моришоноор хүдэлжэ байгаа;

Самбуев Жалсарай, Сэлэнгын районой Загастайн сомондо 1885 ондо түрөө, Улаан-Үдын областной больницада сигоровод-кесоираар хүдэлжэ байгаа;

Тогмитов Лама-Доржи, Сэлэнгын районой Загастайн сомондо 1884 ондо түрөө, тушаагдаха үедөө ажал хэдэггүй байгаа;

Замбалаев Балдоржи, Сэлэнгын районой Судэтэ һууринда 1908 ондо түрөө, Бурмонторгдо наймаалагшаар хүдэлжэ байгаа;

Шордонов Шираб-Нимбу, Зэдын районой Үхэр-Шулуун гэжэ һууринда 1876 ондо түрөө, Үдэ мүрэн дээрэхи хүүргын харуулшанаар хүдэлжэ байгаа;

Бадмажапов Дондок, Сэлэнгын районой Зүй һууринда 1903 ондо түрөө, Улаан-Үдын ПВЗ-гэй модо шанаржуулдаг цехтэ модошо дарханаар хүдэлжэ байгаа;

Бадмаев Шадап, Сэлэнгын районой Загастайн сомондо 1890 ондо түрөө, аэропортдэ модошо дарханаар хүдэлжэ байгаа;

Яндаков Содном, Хяагтын районой Худэриин сомондо 1890 ондо түрөө, тушаагдаха үедөө ажалгүй байгаа;

Шагдаров Буда, Хяагтын районой Худэриин сомондо 1875 ондо түрөө, тэрэ үедэ ажалгүй байгаа;

Ренчинов Чойжи-Нима, Сэлэнгын районой Жаргаланта һууринда 1898 ондо түрөө, БМАССР-эй НКЗ-гэй Гүрэнэй конюшнида моришоноор хүдэлжэ байгаа;

Санжидаев Лубсан-Доржо, Сэлэнгын районой Загастайн сомондо 1897 ондо түрөө, тушаагдаха үедөө ажалгүй байгаа;

Самбуев Эрдэни, Сэлэнгын районой Аца һууринда 1888 ондо түрөө, тушаагдаха үедөө ажалгүй байгаа;

Сандаков Даши-Нима, Сэлэнгын районой Загастайн сомондо 1909 ондо түрөө, Бурмонторгын хүдэлмэришэн байгаа;

Ренчинов Ендон, Зэдын районой Бургалтай һууринда 1893 ондо түрөө, тушаагдаха үедөө ажалгүй байгаа;

Аюшеев Бальчин, Сэлэнгын районой Жаргаланта һууринда 1886 ондо түрөө, Улаан-Үдын гүрэнэй типографида слесарь-дарханаар хүдэлжэ байгаа;

Балданов Данзан, Зэдын районой Бургалтайн сомондо 1873 ондо түрөө, тушаагдаха үедөө ажал хээгүй байгаа;

Цынгуков Шираб, Сэлэнгын районой Тамчиин сомондо 1877 ондо түрөө, тушаагдаха үедөө ажалгүй байгаа;

Эдэ хүнүүд бултадаа Улаан-Үдэдэ эмхидхэгдээд байһан революцида эсэргүү, гадаадын дайсантай хамтаржа, харата муухай буһалгаа хэхээр байһан эмхидэ 1932 онһоо эхилжэ хабаадаа гэжэ гэмнэгдэһэн байна.

Архивта байһан уголовно хэрэгүүдыень харахадамнай, буһалгаа хэхын тула тэдэнэр нюусаар ходо уулзажа, эмхиингэ ажал ябуулгые зүбшэн хэлсэдэг байгаа гэжэ гэмнэгдэһэн байна. Тиигэбэшье тэдэнэрэй ямар нэгэ буу зэбсэг суглуулжа, барижа байһаниие мүрдэлгэ тодоруулаагүй. Диверси хэһэн нэгэшье баримта нэрлэгдээгүй.

Тэдэнэрые гэмнэһэн материалнуудай нэгэшье пунктнь бодото байдалһаа үндэһэгүй, мүрдэлгэ хэжэ байгшадай хиинһээ абажа зохёоһон, худал гэмнэлгэ байгаа юм.

Мүшхүүлжэ байгшадай олонхидой ямаршье эмхидэ хабаададаггүй байһанаа сэхэ тэмдэглэхэдэнь, мүшхэгшэд али болохоор аашалжа, зариманһаань хэрэгтэй мэдээнүүдээ хүсэ хэрэглэжэ абаһаншье байха.

БМАССР-эй НКВД-гэй «гурбанай» эдэнэрые ангиин дайсан болгоһониинь ямаршье баримтагүй, харин хардалга байгаа.

Буряадай АССР-эй прокурор эндэ дурдагдаһан бүхы 20 хүнэй хэрэгүүдые хаража үзөөд, ямаршье үндэһэ баримтагүйгөөр гэмнэгдэһыень тодоруулжа, республикын Верховно Сүүдэй Президиумэй үзэмжэдэ ябуулһан юм. Тэрэнь тусхай тогтоолоороо БМАССР-эй НКВД-гэй «гурбанай» шиидхэбэриие болюулжа, эдэ зоной уголовно хэрэгүүдые зогсооһон байна. Тиин эдэ эрхэтэдэй наһа баранхайшье һаань, сэхэ сэбэр нэрэнь бусаагдаба гээшэ.

Гушаад онуудта хардалга гүрдэлгэдэ орожо, ангиин дайсад гэжэ худалаар гэмнэгдэһэн эдэ хүнүүдэй бузарлагдаһан нэрэнь арюудхагдажа, түрэл гарал, үри саданар, аша гушанар ба зон зургааниинь тэдэниие хүндэтэйгөөр дурсан ябагла!

И. ГРИШИН,
Гүрэнэй Аюулгүйе сахиха органуудта хэгдэһэн мүрдэлгые хинаха талаар БурАССР-эй прокуророй ахамад туһалагша, юстициин ахамад советник.

Эрхүүгэй уран зурагай музейн фонддо сэгнэшэгүй үнэтэй сэнтэй экспонадууд бэлэг болгогдон үгтэбэ. Энэ бэлэгые КГБ-гэй областной управлени барюулһан байна.

Америкын эрхэтэн Ковач гэгшэ үнэтэ шухаг зүйлнүүдээр гоёон шэмэглэгдэһэн иконануудые гаргажа ябатараа, Эрхүүгэй аэропортдо баригдаһан байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: үнэтэ бэлэгүүдые дамжуулгын үедэ.

ТАСС-ай фотохронико.

МОРИН СЭРЭГШЭДЭЙМНАЙ АЛДАРТА ЗАМ

ниин, Терегэй, Ставрополиин, Ураалай, Оренбургын, Сибириин болоод Алас-Дурнын хасаг колхознигуудһаа бүридэһэн морин сэрэг тон ехэ туһа хүргөө гэжэ авторнууд баримталан бэшэнэ. Тиихэ зуура, Буряад ороноймнай, Эрхүүгэй болон Шэтын областьнуудай хүдэлмэришэд, таряашад, алба хаагшад эндэ ехэ габьяатай байгаа гэжэ элеэр харуулагдана.

Совет ороноймнай олон тоото үндэһэ яһатан—ород, буряад, осетин, хальмаг, узбек, казах, украин, белорус, башкир, татаар мэтын зон морин сэрэгүүдэймнай зэргэдэ байлдаанда жагсажа, баатар зоригтойгоор дайлалдаа. Мүн тува арадай хүбүүдэй һайн дураараа морин сэрэгшэдэймнай зэргэдэ орожо, фашис дайсанай урдаһаа шэн зоригтойгоор тэмсэһэн тухай энэ ном соо тодорхойгоор бэшэгдэнэ. Мүн тэрэшэлэн Монгол ороной морин сэрэгшэдэй манаар хамта ябажа, милитарис Японие яажа бута сохилсоһон тухай энэ ном дотор хэлэгдэнэ.

Манай ороной морин сэрэгшэдэй, илангаяа Байгалай үмэнэхи сэрэгшэдэй, дайшалхы алдарта замые эдэ авторнууд эли тодоор харуулна. Москва болоод Сталинград хотонуудаа абархын тула Белоруссии, Украина, Молдавиие, мүн Польшо, Румыни, Венгри, Чехословакиие фашис арьяатанай һабарһаа мулталхын түлөө болоһон үхэлэй шанга тулалдаануудта Байгалай үмэнэхи хасагууд бүхы морин сэрэгшэдтээ хамта ябажа, ами наһаа гамнангүйгөөр хабаадалсаа.

Үльгэр домогто ороһон суута генерал Доватор, гайхамшагта маршалнууд Жуков, Рокоссовский, Конев болон бусад полководецуудай манай эндэ морин сэрэгэй алба хэһэниинь, тиигэжэ алдарта бухы замаа эндэһээмнай эхилһэниинь ехэ һонирхолтой. Жэшээнь, Лев Михайлович Доватор бүри 1931 оной хабар манай республикын Троицкосавск (1934 онһоо Хяагта гэжэ нэрэтэй) хотодо Байгалай үмэнэхи хасагуудһаа бүридэһэн морин сэрэгэй полкын командираар томилогдоһон байна. Удаань Лев Михайлович 1934 он болотор Верхнеудинск (мүнөө Улаан-Үдэ) хото эльгээгдэжэ, тэрэл тушаалдаа албаяа үргэлжэлүүлһэн байха юм. Һүүлээрнь, 1934—1936 онуудта Л. М. Доватор Эрхүүгэй болон Шэтын областьнуудта морин сэрэгэй дивизиионой комиссар ябаһан байна. Удаань Фрунзиин нэрэмжэтэ Сэрэгэй академидэ һураад, 1940 онһоо полкын командираар, морин сэрэгэй корпусой 36-дахи дивизиин начальнигаар томилогдоһон юм. Энэ тушаалда байхадань аюулта дайн эхилжэ, 1941 оной июниин 22-то Доваторай морин сэрэгшэдэй дивизи фашис булимтарагшадта эсэргүүсэн, эрэлхэг зоригтойгоор дайлалдажа ороһон байна (энээнэй тухайда тус номой 29—31 хуудаһануудта бэшээтэй).

Ороноймнай ниислэл Москва хотые хамгаалхын түлөө Байгалай үмэнэхи олохон сэрэгшэд баатарлигаар тэмсээ. Тэдэнэй заримыень нэрлэбэл иимэ: Буряадай АССР-эй Захааминай аймагһаа—полкын комсорг ябаһан лейтенант А. О. Далаев, Түнхэнэй аймагһаа—эскадроной командир ябаһан Л. С. Ивахинов, Сэлэнгын хасаг сержант Г. С. Шагапов, Зэдын аймагһаа—офицер Б. М. Тэрбаев, Улаан-Үдэһөө —хасаг эскадроной командир В. В. Плишкин, Шэтын областиин Сретенскын районой хасаг А. С. Саватеев, Агын буряадай автономито округой Могойтын районой Сагаан-Уула нютагһаа—старшина Жаб Абидуев, Эрхүүгэй областиин Черемховой районһоо—сержант Н. А. Иванов, Нижнеудинскэ районһоо—дивизионой командир Б. А. Камбулов болон бусад мүн.

Сталинград шадар болоһон байлдаануудта Байгалаймнай үмэнэхи морин сэрэгшэд А. П. Верхотуров, Г. Г. Базаров, К. Н. Эрзегенов, К. П. Назимов, Т. К. Мясников, К. С. Сизиков болоод бэшэшье олон хүнүүд шалгарһан байна.

Тиигэжэ номой авторнууд Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай бүхы шатануудта морин сэрэгэй гаргаһан баатар габьяа удаа дараалан, тодо һайнаар толилон харуулна. Олон фронтовигуудай дайшалхы намтарынь юрын сэрэгшэдһээ эхилээд, генерал хүрэтэр эндэ эли тодоор, уншахада ойлгосотойгоор бэшээтэй байна. Энэ ном ехэ тааруу зохид зурагуудаар, фото-зурагуудаар шэмэглээтэй. Иимэ ушарһаа тус номые бүхы хүнүүд һонирхожо уншахал байха гэжэ бодомоор. Энэ зохёол хадаа совет хүнүүдые, илангаяа залуу үетэниие түрэл орон дайдадаа дуратай байха, хубилган шэнэдхэлгын шухала хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаха үзэл бодолтойгоор хүмүүжүүлгэдэ ехэ туһа хүргэхэ байна. Гэхэтэй хамта, номой тиражынь ехэ үсөөн байна (ойродоол 4 мянган хэһэг) гэжэ халаглан тэмдэглэмээр. Энэмнай хаанашье хүрэхэгүй, юундэб гэбэл, ородоор хэблэгдэһэн энэ номые уншаха хүнүүд тон олон байха. Энээнһээ гадна, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда зорюулагдаһан энэ һонирхолтой бүтээлые мүн буряад хэлэн дээрэ оршуулаад, хэблэн гаргаха шухала гэжэ һанагдана. Тиигээ һаа, манай республикын, Шэтын, Эрхүүгэй областьнуудай буряадууд, мүн тэрэшэлэн монгол, хальмаг хэлэтэн энэ номые хужарлан һонирхожо уншаха байна.

Ц. БУДАЕВ,
Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадалсагша, хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй доктор.

ТАСС АПН
ХИЛЫН СААНАҺАА

ДЭЛХЭЙН ПОЛИТИКАДА ҺАЙН ХУБИЛАЛТАНУУД БОЛОНО

Совет-америкын дээдэ тушаалта хүтэлбэрилэгшэдэй уулзалгын дүнгүүдые элдэб оронуудай политическэ ба нийтын ажал ябуулагшад, хэблэл, радио болон телевидени үргэнөөр шэнжэлэн тайлбарилна. СССР-эй Президент М. С. Горбачевой албанай хэрэгээр США-да ерэжэ, Холбоото Штадуудай Президент Дж. Буштай хэһэн хөөрэлдөөнүүдынь дэлхэйн политикада бүтэмжэтэй һайн хубилалтануудай боложо байһые элирхэйлэн харуулна, уласхоорондын олохон асуудалнуудые шиидхэхэ талаар хоёр агууехэ гүрэнэй ажал ябуулгаяа ниилүүлэн нэгэдүүлхын, тэдэнэй харилсаае үргэдхэхын тула шэнэ арга боломжонуудые нээнэ.

США-гай Президент **Дж. Буш** Великобританиин Премьер-Министр М. Тэтчертэй телефоноор хори минута соо хөөрэлдэхэдөө, совет-американ дээдэ тушаалтадай хөөрэлдөөнүүд һайнаар үнгэрбэ гэжэ мэдүүлээ. М. С. Горбачевой албанай хэрэгээр ерэлгын дүнгүүд тухай Дж. Буш Британиин кабинедэй толгойлогшодо мэдээсэхэдээ, совет хүтэлбэрилэгшэтэй хэһэн хөөрэлдөөнүүд бүтэмжэтэй һайн, үгээ ойлголсолгын оршон байдалда үнгэрбэ гэжэ мэдээсээ гээд АП агентство дамжуулна.

Уласхоорондын ба хоёр талын шухала асуудалнуудые шиидхэхын тула США-гай захиргаан М. С. Горбачевтой харилсаагаа үргэлжэлүүлхые хараална гэжэ США-гай гүрэнэй секретарь **Дж. Бейкер** Эн-би-си гэдэг телекомпанида интервью үгэхэдөө тэмдэглээ.

Худалдаа наймаанай хэлсээндэ хоёр ороной Президентнүүдэй гараа табиһан ушар ехэ удха шанартай байна гэжэ Дж. Бейкер хэлэбэ. Оронһоо газаашаа гараха тухай шэнэ Хуулиин Советскэ Союзда баталагдан абтатар, Президент энэ документые конгрессэй баталамжада эльгээхэгүй юм гэжэ тэрэ хэлээ. Тэрээнһээ гадна, хэлсээе хуули гаргагшадай һайшаахын тула, «Литва тушаа байдалые гуримшуулан һайжаруулха шухала байһан тухай худалдаа наймаанда эгээл таарамжатай эрхэ ба уялгын СССР-тэ олгогдотор «Литва тушаа байдалые гуримшуулха шухала байна» гэжэ тэрэ хэлэбэ.

Германиие нэгэдүүлхэ тухай, тэрэнэй НАТО-гай гүрэнэй гэшүүн байха аргатай байһан тухай асуудалда США-гай гүрэнэй секретарь тогтожо хэлэхэдээ, иигэжэ мэдүүлээ: «Нэгэдэмэл Германиин НАТО-гай бүрин эрхэтэ гэшүүн болохые урдынхидал мэтэ хараалжа байнабди. Гэбэшье зүүн зүгтэ Германиин хүршэнэртэ аюулгүй байдал лаб хангаха шухала байһые мэдэрнэбди».

Стратегическэ добтолхы буу зэбсэгүүдые 50 процентээр хорооха тухай ерээдүйн хэлсээнэй гол дүримүүдээр, СНВ тушаа хөөрэлдөөнүүдэй ээлжээтэ шатаар хамтын мэдүүлгэнүүд, химическэ зэбсэг үгы хэхэ, тэрэниие үйлэдбэрилхэгүй тухай хэлсээн, иимэ түхэлэй буу зэбсэгүүдые үргэлжэ дээрэнь хорихо харгы замуудаар хэгдэһэн шухала алхам, мүн ядерна туршалганууд тушаа договорто хабаатай протокол хадаа СССР-эй болон США-гай Президентнүүдэй хоорондо болоһон хөөрэлдөөнүүдэй гол шухала дүнгүүд гээшэ гэжэ федеральна канцлер **Г. Коль** нэрлэбэ.

«Германиие нэгэдүүлхэ хэрэгые саашадань амжалтатайгаар хүгжөөхын тула, Хельсинкиин хэлсээнэй үндэһөөр, буу зэбсэгүүдые хураха талаар, Зүүн болон Баруун оронуудай хоорондохи харилсаанай талаар хөөрэлдөөнүүдые хүгжөөхэ шухала гэжэ Г. Коль Германиин асуудалда тогтожо хэлэхэдээ мэдүүлээ. Эдэ бүхы шухала асуудалнуудаар Вашингтондо болоһон уулзалга дээрэ яһала ехэ амжалта түйлагдаа. Энэнь Германиин нэгэдүүлгын гадаадын ба дотоодын бүхы асуудалнуудые дары шиидхэхэ, тэрэ тоодо сэрэгэй холбоонуудта нэгэдэмэл Германиин гэшүүн байха тухай асуудалые дары хаража үзэхэ үндэһэ һуури олгоно».

ГДР-эй премьер-министр **Л. де Мезьер**, **«Фигаро»**, **«Котидьен де пари»** газетэнүүд, Японой премьер-министр **Т. Кайфу**, Палестиные сүлөөлхэ эмхиин гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшэ **Я. Арафат** совет-американ дээдэ тушаалта хүтэлбэрилэгшэдэй Вашингтондо болоһон хөөрэлдөөнүүд, уулзалганууд тухай һанамжануудаа хэлэһэн, бэшэһэн байгаа.

ҮНДЭР СЭГНЭЛТЭ

ВАШИНГТОН. «Ядерна буу зэбсэгүүдые хинаха талаар яһала ехэ хүгжэлтэ түйлаабди гэжэ һананаб»,— гээд США-гай гүрэнэй секретарь Джеймс Бейкер совет-американ дээдэ тушаалта хүтэлбэрилэгшэдэй уулзалгын дүнгүүдые уридшалан тайлбарилхадаа мэдүүлбэ.

«Стратегическэ добтолхы зэбсэгүүд тушаа хэлсээн, ядерна ба замбуулинай буу зэбсэгүүдэй талаар ерээдүйн хөөрэлдөөнүүд тушаа асуудалые Президентнүүд Буш болон Горбачев хаража үзэхэдөө, бүхы гол шухала асуудалнуудаар үгээ ойлголсоһон байгаа. Эдэ жэлдэ тус хэлсээндэ гараа табиха аргатай байһандаа мүноо этигэнэбди».

Гар табигдаһан хэлсээнүүдые Дж. Бейкер тоолоходоо, химическэ зэбсэгтэ хабаатай үгээ ойлголсолгодо тогтожо хэлэбэ. «Энэ хэлсээн уласхоорондын оршом соо химическэ зэбсэг хорихо ба тэрэниие үгы хэхэ тухай олон талын конвенци баталха харгы зам нээнэ гэжэ һананаб»,— гээд тэрэ тэмдэглээ. Гүрэнэй секретариин һанамжын ёһоор, дээдэ тушаалта хүтэлбэрилэгшэдэй уулзалга Европодохи юрын буу зэбсэгүүд тушаа хоёр талын хараа бодолой илгаае тодоруулха арга олгохо байна. Байгша ондо энэ хэлсээ баталхые түйлахаар шиидэнхэй байһанаа хоёр тала хамтын мэдүүлгэ соогоо тэмдэглээ.

Стратегическэ добтолхы буу зэбсэгүүд тушаа хэлсээндэ хабаатай асуудалнуудые шиидхэхэ талаар уулзалгын үедэ совет болон американ талын гаргаһан хүсэлэл оролдолгонуудые США-гай оборонын министр Ричард Чейни һайнаар сэгнэбэ. Тэрэнэй хэлэһэнэй ёһоор, «үлэһэн асуудалнуудые шадаал һаа дары түргөөр шиидхэхын, хэлсээ баталхын тула» совет тала еэһэдһөөнь дулдыдаһан бүхы юумэ хэхэ байна.

ТОЛИ

АЛТАН ШОДОН

ҮНИШЭГШЬЕ болошобо. Сагай үнгэрхэ түргэн байна даа. Үнгэрһэн саг соо болоһон мартагдашагүй ушарнууд эли тодоор сэдьхэлдэ хадагалагдан һанагдажа ябаха юм. Нэгэтэ сэлмэг хонгор хабарай үдэр, Үльдэргэ нютагайнгаа һургуулиһаа гараад, клуб ошохо гэжэ ябатарни, музейнгээ хэрэлсы дээрэһээ тэрэнэй директор Жамбал Доржиевич Сампилон намда хандажа:

— Цокто, наашаа ороод гарэл даа,— гэбэ.

Сэхэ ошожо ороходом, Жамбал Доржиевичай урда Бабуу Батуевич Батуев үбгэн һууба. Энэ үбгэн болбол Үльдэргын арадай музей эмхидхэн байгуулха хэрэгтэ ехэ хубитаяа оруулһан, олон шухала хоморой юумэнүүдые оложо үгэһэн хүн юм. Эдэ бүгэдэ эли тодоор һанагдаадхиба. Хүндэтэйгөөр тэдэнээ амаршалаад, гурбадахинь болон һуубаб.

Баяртай һууһан Жамбал Доржиевич столойнгоо һугалга нээжэ, шара саарһан соо хадагаар орёоһон юумэ задалжа һууха зуураа:

— Бабуу Батуевичнай сэнгүй нангин, олдохоһоо шухаг юумэ музейдэ асаржа үргэбэл даа,— гээд хадаг сооһоо алтан шодон гаргаад, дундаа стол дээрэ табиба. Шара-улаан, нарин хэлбэритэй алтан шодон толоржо, яларжа байба. Барижа үзэбэ, һонирхобобди.

— Бабуу Батуевич, шодонойнгоо түүхэ дахин хөөрэжэ үгэгтыл даа,— гээд Жамбал Доржиевич урдаһаань зохидхоноор харан хандаба.

— Дуулаһанаа хэлэхэдэ, иимэ байна,— гээд Бабуу үбгэн хөөрөөгөө эхилээ һэн. Энэ шодониие Далай лама Николай хаанда бэлэг болгон эльгээһэн байгаа ха. Сагай, засаг түрын хубилхада, энэ шодон Эрмитажда ороо һэн ха. Агваан Доржиевич Доржиев хорёод гаран оноор манда ерэхэдээ, тэрэ үедэ эгээл хүндэтэй Анаа дасангай ламхайда хандаад: «Энэ шодон танай дасанда, Буряад ороной хадагаламжада байг даа»,— гэжэ үгэһэн юм гэхэ. Тиигээд лэ тэндэхи дээдэ дасангай сахюусанай сүмэ соо тахяатай байдаг һэн. Саг бэрхэтэй болоржо, дасан дуганай алтан, мүнгэн бүтээлнүүдые сээрлэнгүй абадаг хүнүүдэй бии болоржо эхилхэдэ, Анаа дасангай ламхай хоёр шабинартаяа хамһажа, алтан шодоноо Наян Тохой Майдариин шүн соо хүүлээд, юуншье болбол энэ Зандан жуу бурханиие задалха бэшэ ха юм даа. Найдабаритай газарта хадагалба гээшэбди,— гэжэ сэдьхэлээ ханан, наманшалжа байгаа һэн ха...

ОН ЖЭЛНҮҮД хойно хойноһоо үнгэржэ, хүнэй ухаан бодолдо ороогүй жэгшэгүүритэ үйлэ хэрэгүүд болоржо эхилбэ. Ламанар усадхагдажа, дасан дуган эбдэн задалба. Тэрэ хара муухай ааша Анаа дасанда хүрэжэ, Наян Тохой Майдариие гам хайрагүй һандаажа абаашахадань, шүн соонь байһан обогор санзай адис, арса жодоогой бутархай обогор юумэ һууридань үлөө бэлэй. Ламхай үни аяланхай, ехэ шаби зиндаань тушаагданхай, ганса бага шабинь жаган соогоо багшынгаа уншадаг жаһаа уншажа байһанаа, Наян Тохой Майдариин һуурида ошожо, үнөөхи алтан шодоноо бэдэржэ, хоёрдохи үдэртөө олобо. Үнөөхил хадаг сооһоо орёоготой, ялагар зандаа толоржо байгаа гэхэ. Энэ шодоноо тэрэ бага шабинь хадагалжа, тахижа ябатараа, лама гэжэ хардалгада орожо, тушаалгаха болоод байхадаа, түрэлэй һабагшатай хүндэ хадагалжа, сахижа байгаарай гээд, тэрэ шодоноо үгэбэ. Тэрэнь хүнгэн һэбхи хүн байжа, алтан шодоноо хаартада алдаба. Энэ шодон тухай мэдэхэ, Анаа дасангай ламхайн танил һүзэгтэй үбгэн шодониие һурагшалан мүрдэжэ, Хэжэнгын Дунда-Худанда олоржо, хаарташанһаа арбан түхэригөөр худалдажа абаад, тахижа байһанаа, үбгэ наһан болоод, үргэмжэдэ байхадаа, намда найдажа, энэ шодоноо үгэхэдөө иигэжэ хэлээ:

— Энэ алтан шодон юрын айлда байха юумэн бэшэ. Бата газарта байха зүйл. Нангин юумэн гээшэ. Танай Үльдэргэдэ музей байгуулагдааг, гайхалтай юумэнүүд суглуулагдаа гэлсэнэ. Тэндэл мүнхэ хадагаламжада энэ алтан шодоноо танаар дамжуулан үргэхэ гэжэ шиидэбэб,— гээд шодонһоо адис абаад, тэрэнээ намда һарбайгаа. Тэрэ буянтай, үндэр наһата үбгэнэй найдабари дүүргэбэ гээшэб,— гэбэ.

Үльдэргын арадай музей соо Шэлдээ Зангиин һэлмэ, Бабжа баатарай номо, Молон багшын хэтэ, хутага, алталмал гандан, бүрээ, бэшхүүр болон бэшэ олон шухаг юумэнүүд соо алтан шодон илгаран суурхана.

МҮНӨӨ энэ шодоной түүхэ олоной һонирхол татахаараал татана. Элдэб үгэ, таамаг таабари хөөрэлдөөн гарана. «Хаанай хатуу эдлэл Эрмитажда ороһон байгаа. Агваан Доржиев тон адли шодон алтаар уран дарханда бүтээлгээд, Эрмитажай хүнөөр ойлголсожо, һэлгэжэ асарһан юм»,— гэжэ үгэшье гараба. Үнэхөөрөө тиимэ һаа, Эрмитажда иимэ шодон байна гээшэ гэһэн һанамжа бии болобо. Энэ шодоной мүр гансал Эрмитажда олдохо гэжэ бата найдахаар болобо.

Энэ һонин ушар мүрдэжэ ерэхэ хүсэлдэ абтажа, би далан гурбан оной намар Уран зохёолшодой холбооһоо командировко абаад, Эрмитажай директор, эрдэмтэ академик Петровский гэгшэдэ намда туһалхые зууршалһан бэшэгтэй хүн Ленинград зорёо бэлэйб.

Ленинградай Эрмитаж хүрэжэ, командировкоёо, СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн гэһэн биледээ харуулхадам, хэдэн шата дамжуулан, директор академик Петровскиин кабинедтэ оруулаа һэн.

Нүхэр Петровский ехэ урин наар угтажа хөөрэлдөөд, Эрмитажай зүүн зүгэй таһагые даагша профессор Л. Лесниченко гэгшые дуудажа, намда туһалхые даалгаба. Тэрэ эрдэмтэ нүхэр үнэн зүрхэнһөө туһалхые оролдожо, хоёр үдэр соо Эрмитажай алтан, мүнгэн болон үнэтэ зүйлнүүдые харуулжа, дээдэ, доодо дабхарнуудта гаража ябаад, олон таһалганууд соо элдэб гайхамшагта юумэнүүдые харуулба, хэдэн нүхэдтэеэ зүбшэбэ. Олон данса дэбтэр онгиргобо. Алтан шодон тухай юуншье олдобогүй.

Гурбадахи үдэрөө тэрэ эрдэмтэ нүхэрни бүхы наһан соогоо энэ Эрмитажда хүдэлһэн наяад гаран наһатай эрдэмтэ хүгшэндэ намайе оруулжа танилсуулба. Тэрэ хүгшэн үргэн столой саана, олон номтой таһалга соо һуугаа һэн. Намайе ехэ ханамжатайгаар шагнажа, «холоһоо ерээ, шухала һонин юумэ мүрдэжэ ябаа байнат» гэжэ урмашуулаад, алтан шодонойм зураг һонирхон хаража:

— Энэтнай ехэ удхатай, ехэ бэлэг байгаа байна. Иимэ шухаг зүйл эндэ ороогүй байха, ороһон һаань, би мэдэхэ һэм. Ороһон һаа, заатагүйл байха байгаа. Энээнһээ болохо жаахан тобшоошье эндэ мэдээжэ, хадагалагдажа байдаг юумэл,— гээд,— Тэрэ алтан шодон болбол Николай хаанда үгтэһэн бэлэг, тэрэнэй өөрынь үмсын зөөри байгаа гээшэ ааб даа. Хаан өөрөө Агваан Доржиевта бэлэг болгожо бариһан байжа болоо. Агваан Доржиев гээшэ тэрэ сагтаа ехэ мэдээжэ, хаанай урда габьяатай, хүндэтэй хүн байгаа ёһотой,— гэжэ үгэдөө бата найдангяар хөөрэжэ һуугаа һэн.

Энэ үгэдэнь бишье этигэжэ гараа һэм. Алтан шодон Үльдэргэ нютагай сэнгүй нангин баялиг, арадай музейн тон һонирхолтой экспонат болонхой, наринаар хадагалагдажа, олоной омогорхол болонхой байдаг юм.

Ц. НОМТОЕВ,
Буряадай арадай уран зохёолшо.

Үльдэргэ—Улаан-Үдэ.

АБА, ЭЖЫН АЛТАН ҺУРГААЛ

Яруунын аймагай Эгэтын-Адагай дунда һургуулиин буряад хэлэнэй багша Ц-Х. Жамьяновагай байгша оной февраль һарада «Буряад үнэндэ» толилуулһан «Угсаата зоноймнай угай һургаал» гэжэ һонирхолтой статья уншаад байхадаа, би үнэн зүрхэнһөө баясаһан байнаб. Балшар наһандамни хэлэһэн эхэ, эсэгынгээ нангин һургаалые һанаандаа оруулаад, энээн тухай хэдэн үгэ бэшэхэ дурамни хүрэбэ.

Урдань буряад зон үхибүүдтээ хэды олон, хэды сэсэн һургаалнуудые хэлэдэг байгаа гээшэб! Эхэ, эсэгынгээ хэлэдэг байһан һургаалнуудһаа заримыень дурдахада иимэ: «хүн болохо багаһаа, хүлэг болохо унаганһаа»; үмдэһэн хубсаһаа сэбэрээр абажа яба; эдеэлхэдээ, шангаар амаа бү тамшаа; сай уухадаа, шоршогонотор бү һоро; гал уһандаа муухай юумэ бү оруула, гал заяашаяа хүндэлэ. Хэбтэжэ байгаа һаа, хүнэй орохолоор, бодохо хэрэгтэй. Буруу тээшээ хараад, бү эдеэлэ. Ямаршье хэрэггүй һаа, айлаар бү зай. Айлда ороһоор, урин зохидоор мэндэшэлэ. Сай хэжэ үгэхэдэнь, яаралгүйгөөр һороод уу. Табаг табихадань, захаһаань абаад, нягтаар эди. Хүнэй юумэ һурахада, урин зохидоор харюуса. Хэрэгтэ хэрэггүй үгэнүүдые хамаагүй бү дуугара. Һайса бодожо үзөөд лэ, хэлэхэ хэрэгтэй. Хүниие муу, һайн гэжэ бү илга, адлил хүндэлэ. Хүнэй бэлэг үгөө һаа, зүүн гараараа бү аба. Хоёр гараараа тодожо абаад, һайниие хүргэ. Наһатай хүнэй урдуур харгыень хүндэлэн бү гара. Эжы, баабайгаа «та» гэжэ хүндэлэ. Гэртэхинэйнгээ үтэлхэдэ, һайханаар үргэ. Тэдэнээ һайханаар үргөө һаа, ши буянгыень абахаш. Үхибүүдшни хожомоо шамайгаа тиимээр лэ үргэхэ. Аха, эгэшэеэ хүндэлэ.

Эдэ бүгэдэһөө гадна эхэ, эсэгынгээ хэлэһэн үшөө олон һургаал, заабаринуудые бүхы наһан соогоо һанажа ябадагби. Хургаяа даража, тэдэнээ саашань нэрлээ һаамни, уншагшад хэшархагүй бэзэ. Харин залуу үетэн эдэ һургаалнуудые дуулаагүй һаа, хадуужа абахадань болоно.

Үлдэһэн, ангаһан хүниие эдеэлүүлэ, ундалуула. Харгыдаа эсэһэн хүниие амаруула. Хүнһөө гадна, амитанииешье хайрлажа ябаарай. Талада һууһан гулабхаа, борбилоо шулуугаар шэдэжэ, үргөөжэ болохогүй. Шубуунай үндэгэ гараараа бү бари, уурхайень бү һандаа. Үндэгэ гараараа бариа һаашни, үндэгөө голохо юшуу. Хүн шубуу алаа һаа, ута наһа эдлэхэгүйш, уг гарбалаа хюдаһан хүн болохош. Хорхой, сохо алаха хэрэггүй—нүгэл юм. Шоргоолзоной бута бү һандаа.

Малай хорёо, хашаа соогуур шангаар бү һүхирэ, малые элдэб муухайгаар хараажа болохогүй. Боро хараан боложо байхада, шангаар бү дуугара, бү дуула.

Энэ мэтээр буряад зон үри хүүгэдтээ сэсэн һургаалнуудые хэлэдэг байгаа. Харин мүнөө болоходо, эдэ туһатай һургаал заабаринуудые мэдэхэ хүн юундэшьеб хомор болошонхой. Анхан хүн бүхэндэмнай эжы, абамнай нимэрхүү һургаалнуудые «шэхэнэймнай шарха болотор» хэлэһэн лэ байха даа. Теэд тэдэнииень мартажа гү, али тоонгүй ябаһаар, убайгүй зан гаргаха ушарнуудай эндэ, тэндэ үзэгдэхэнь үсөөн бэшэ.

Эхэ, эсэгынгээ хэлэһэн сэсэн һургаалнуудые өөһэдөө сахяад лэ ябаха бэшэ, харин үри хүүгэдтээ дамжуулха тон шухала байна. Илангаяа мүнөө сагта аба, эжынгээ хэлэһэн алтан һургаалые наринаар сахижа, дэмжэжэ, ехэ, багагүй хүн нэрзээ һайнаар нэрлүүлжэ ябаа һаамнай, өөһэдтэмнайл ехэ аша туһа үзүүлхэ ха юм даа.

Г. ГЭСЭГЖАПОВА.

Хэжэнгэ.

Зулгы зунай саг ерээд,
Зуһалан тала ногоороо.
Сэнхир уһата голой эрьеэр
Сэнгэжэ хүүгэд обооро.
Голой зөөлэн элһэн дээр
Гоёхон ордон бодхоожо,

Хаалта, һубаг малтажа,
Хабархан тэдэнэр наадана.
Элһэн обоо ажалдаа
Эсэһэн хүүгэд бухиндан,
Түнгалаг голой уһанда
Шунгадаг, сэлмэдэг
эдитэй даа.

Удаань үдын наранда
Удаан таашаан шаруулха,
Тиигэһээн үндаа харюулхы
Төөдэйн абяан һануулха.

Д. АЛТАЕВАЙ фото.
Б. ЖАНЧИПОВАЙ шүлэг.

Амитад тухай онтохонуудһаа

НОХОЙ МОРИН ХОЁР

Нэгэ нохой садатараа эдеэлээд, хотон соогуураа хойшо, урагшаа хатаран ябажа. «хон-хон» хусана. Тиихэдээ бил гансаараа бэрхэб гэһэн хэбэртэй бэеэ магтана:

— Хорёо дүүрэн хони ямаан, хашаа дүүрэн үхэр мал, абдар дүүрэн алта мүнгэн, амбаар дүүрэн арбай таряан — эдэ булта минии хаража, манажа байһанай ашаар бүрин бүтэн байна бшуу,— гэжэ байжа «ёр-ёр» хусана, газаагуур ябаһан амитан бүхэндэ өөдэрхэнэ.

Эзэнтэеэ хамта бүхэли үдэртөө газар хахалаад, амаржа байһан мориндо тэрэ нохой туласа гүйжэ ерээд, баһа дахин үнөөхиеэ «ёр-ёр» хусажа байжа өөдэрхэхэдэнь, морин иигэжэ хэлэбэ:

— Дан ехээр өөрыгөө үргэдэг, дан ехээр бэеэ магтадаг ахир лэ зантай амитан байнаш даа. Шам мэтээр ажал хэдэг амитад олон байха даа. Минии эзэнтэеэ хамта газар хахалаагүй һаа, шинии эдихэшье, харахашье юумэн байхагүй һэн,— гэбэ.

x x x

Би ехэ юумэ хэнэб гэжэ бэеэ магтадаг хүнүүдшье эндэ, тэндэ бии бэшэ аал?

Һурагшадай туршалганууд

БАЙГАЛ ДАЛАЙ

Байгал далайн уһан,
Байгал далайн долгин
Бардам гоёор урдыш,
Бардам гоёор долгилыш.
Байгал далайн уһан,
Байгал далайн долгин
Хододоо гүнзэгы байгыш!
Хододоо сэлмэг байгыш!

ХАБАР

Хабар эрьен ерэжэ,
Хабтагар саһан хайлга.
Шугын горход харьялжа,
Шубууд урдаһаа бусаа.
Намжаа талыем үргэлжэ,
Ногоон хибэс хушахал.
Шэлдэг адууһа малнай
Шэмэтэй ногоондо садахал.

Захааминай районой Хуртагын дунда һургуулиин 7-дохи классай һурагша Туяна ЖАБУЕВА.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

ТАСС-ай парламентска корреспондентнүүдэй СССР-эй Верховно Соведэй гурбадахи сессиин, РСФСР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съездын заседанинууд дээрэһээ бэшэгдэһэн тоосоонууд газетын мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаһанда барлагдаба.

Манай республикаһаа съездын хүдэлмэридэ хабаадажа байһан РСФСР-эй арадай депутадууд КПСС-эй Зэдын райкомой нэгэдэхи секретарь Ивановтой, энэл районой Борьёогой совхозой директор нүхэр Спасовтай үнгэргэгдэһэн интервью номерой нэгэдэхи хуудаһанда барлагдаба.

Николай ДАМДИ...

ХААН ИЗАГУУР... ЭХИНДЭ

(«Монголын нюуса тобшо»... хэлэгдэһэнэй ёһоор)

1.

Эрдэм ухаанай үндэр хяраар дэбигшэд,
Элинсэгүүдэй эрдэни дэбтэрэй гэршэлгэдэ
Этигэл дүүрэнээр хандадаг байха бэшэ гү...
Энэ — урдамнай: «Монголын нигууца тобчиян»,—
Эртын сагта болоһон үйлэ хэрэгүүд лэ.
Хуурмаг бодолдо сэсэн түүхэшэ абтаагүй,
Худалаар бидэшье үгэеэ мүнөө бү хэлэе.
Олоной бодолдо һамаргаа оруулха хэрэггүй:
Онон гэбэлнь — Онон, Хэрлэн гээ һаань,—Хэрлэн
Баргуужан-Түхүүм гэжэ нэрлэһэн дайдые
Баргажан-голдо дүтэлүүлхэгүйе оролдон,
Аяар холын, ондоо газараар бэдэрхэдэмнай,
Аша туһань ехэ шэнгеэр һанагдана гү!
Хори-түмэдэй эли нэрлээтэй нютагые
Хориин аймагтай холбохогүйе оролдон,
Холуур, саагуур тэмтэрүү бодолоо гүйлгэжэ,
Шанха урда, шанха баруун зүгүүдтэ
Шахан, хашан абаашахын һэдэлгые
Шагнажа болоно, этигэжэ яашье болоногүй.
Газар, уһанай нэрэнүүд
Галабай эрьетэр мүнхэ лэ.
Далан Балжууд, Далан нэмүүргэ нютагууд,
Сангүр, Түнхэлэг горхонууд,
Туула, Эрчис мүрэнүүд,
Ботохаан-боэржо, Тогоцог үндэр, Оркуугай хэ...
Үргэншэ, Жүндүү, Отрар —
Үгы бэшэ, би байһан хотонууд, уула таланууд!
Элдэбын орёо бодолгүйгөөр
Эдэ бүхэниие байһан байрадань бэдэрэе.
Хори-түмэдэй үндэһые
Хориин дайдада олохобди,
Баргуужан-Түхүүм
Баргажантай холбоотой.
Тангад орон — Тангадтаа,
Багдад гээ һаа...
[Таамаглана гүбди, ном соо бэшээтэй багадаад!]

2.

Эртэ сагта,
Бүртэ-Шоно, Гуаа-Маралһаа аяар наана,
Баргуудай мэргэн
Баргуужан-Түхүүмдэ эзэн һууба.
Басаган үринь
Үнгэ шарайдаа сэбэрхэн,
Баргуужан-гуаа гэжэ нэрэдэ хүртэбэ.
Холо бэшэхэн —
Хойнонь бэшэ, урда зүгтэнь —
Хори-түмэдэй үргэн дайда оршоно.
Хорёод наһатай Хорилардай мэргэн
Баргуужан-гуаае хатан болгожо абаашаад,
Арюун долгито Ариг — уһанайнгаа эрьедэ
Алун-гуаа гэжэ басагатай болобо.
Алун-гуаагай
Аяар холо, урда зүгтэ
Бурхата, шүтөөтэ Бурхан-халдунай хормойдо
Добуу-мэргэнэй һамган яажа болоһые
Долоо дахин дабтаад мүнөө яалайб даа!
Добуу-мэргэнэй наһа бараһанай удаа
Долонгир сэсэн Бэлгүнүтэй, Бүгүнүтэй
Хоёрхон хүбүүдтэй үлэһэн Алун-гуаа
Холшорлоһон, үелһэн бэшэ аад, хайшан гээд,
Буха-хатаги, Бухата-салжи, Бодончар — гурбан
Бухиндаата, хашхараата хүбүүдые
Хохир дээрэ һубарилдуулан унагаажа,
Хожомоо энээнээ тайлбарилха баада ерээ һэм!
«Һүни бүхэндэ сагаан-шара хүн
Гэрэймнай үрхөөр гэрэл сасаһаар орожо ерээд,
Хэбэл дээгүүрни хэмгүй оло элихэдэнь,
Гэрэлынь минии хэбэлдэ шэнгэжэ болоо.
Тэрэ хүн һарын орохо, наранай үндыхэ үеэр
Шара нохой мэтэ шарбалзаһаар гаража ошоно.
Гурбан хүбүүмни
Тэнгэриин хүбүүд байжа магад,
Хамагай хаашуул болоходонь,
Хара улад хамаг ушарынь ойлгохо».
Алун-гуаа эхынгээ иимэ харюуда
Амаа ангайн этигэхэ хэдышье дуратай һаа,
Бэлгүнүтэй, Бүгүнүтэй хоёр хүбүүдынь
Бэлэг болгон Добуу-мэргэндэ үгтэһэн
Малиг баянай зарса хүбүүн тухайда
Мартажа яашье шаданагүйл даа, маргашоод.
Зарса хүбүүниинь — залуу, үндэр, шурбэһэлиг,
Үнгэ шарайень үзэһэн хүндэ — шаабтар.
Үрхөөр гээ һаа, үрхөөр оромо габшагай...
Үнэн гү, бэшэ гү шинии зугаа, Алун-гуаа!
[Бодончарһаа боржигинобогтон үдөө һэн. Бодончар...
— Хабич баатар, тэрэнэй хүбүүн — Мэнэн түдэн, ...
лобол: Хачи хүлэг, Хайдуу, Байшинхар догшин, Түм...
сэн, Хабуул хаан, Бартан баатар, Есүхэй баатар, ...
[хожомынь Чингис хаан]. Үрхөөр ородог хүн, Алун-...
һоо эхилээд тоолобол, Чингис хаан 12-хи үе болоно...
лардай мэргэн, Баргуужан-гуаа хоёрһоо тоолобол...
Баргуудай мэргэнһээ тоолоо һаамнай,—14-хи үе].
Урдан ошоһон он жэлнүүдэй хугасаа соо
Уян һайхан хатан эхэнэрнүүдэй
Урин харасын захиралтада татагдан,
Хаанай ябадаг һүниин эзэн зүргөөр
Хара богоол морилжо заримдаа болодог һэн.
Тэрэ гэнэдэлэй шалтагаанаар
Тэнгэриин угтай хаашуулай
Халуун шуһан соо
Хара хүнэй шуһанай нэгэ дуһал
Хаа заримдаа ушардаг байһаниинь
гайхалгүй.

Оюун бэлиг, эрэлхэг зориг

АГУУЕХЭ аяншалагша Христофор Колумбын Испаниин эрьеһээ урдань оройдоо мэдэгдээгүй Инди гэжэ газарые бэдэрхээ тамаран гараһанһаань хойшо 500 шахуу жэл үнгэрбэ. Тэрэ дэлхэйе тойрон тамархадаа, танигдаагүй орониие нээхэб гэжэ найдаһан байгаа. Зүгөөр Христофор Колумб тамаралгада гарахадаа, тэрэнэй харгы зам дээрэ Америкэ гэжэ нэрэтэй түби бии гэжэ ухаандаашье оруулаагүй бэлэй. Удаан тамарһанайнгаа һүүлдэ газар харахадаа, тэрэ Индиие нээбэб гэжэ тоолоо һэн. Харин тэндэхи хүнүүдые индеецүүд гэжэ нэрлээ...

Удангүй Колумб гэртээ бусаад, ямаршье алдар сологүй, үлэн хооһон байдалһаа наһа бараа һэн. Айхабтар ехэ географическа нээлтэ хээб гэжэ тэрэ наһа баратараа мэдээгүй. Һүүлдэнь Америкэ тухай эли болоходонь, тэрээн руу хүнүүд субажа эхилээ бэлэй. Ондоо түбиһөө ерэһэн хүнүүдые индеецүүд һайнаар угтаа. Тэдэнэр газараа, хубсаһа хунараа, эдихэ хоолоороо, алта мүнгөөрөө һая ерэгшэдтэй хубаалдаа. Теэд тэдэнь хабарай үер шэнгеэр ерэжэл, ерэжэл байгаа. Шэнэ ерэгшэд түргөөр баяжахын тула индеецүүдэй гэр байрысень һандаажа, тэдэниие өөһэдынь газар дээрэһээ намнажа эхилээ.

Тэрэ гэһээр 300 жэл шахуу үнгэрөө. Гэбэшье мүнөө болотор индеецүүд намнуулжа, хардуулжа ябадаг. Зүгөөр номууд болон фильмүүд соо тад ондоогоор харуулагдадаг байгаа. Индеецүүд сагаан арһатанай хойноһоо агнуури хэжэ, тэдэниие баряад, зобоожо байһаар харуулагдадаг һэн.

Америкын түрүү үзэлтэй уран зохёолшод Джеймс Фенимор Купер, Томас Майн Рид, Карл Май, Анна Юрчен, Джеймс Виллард Шульц, Лизелотти Вельскопф-Генрих, Мато Нажин (Отважный Медведь), Вэта Куоннезин (Серая Сова), Наварр Скотт Момадей, Сат-Окх (Длинное Перо) болон бусад өөһэдынгөө зохёолнууд соо индеецүүдэй үнэн ажабайдал сэдьхэл хүдэлгэмөөр зураглажа шадаа.

1965 ондо Германиин Демократическа Республикын «ДЕФА» гэжэ киностуди «улаан арһатанай» ажабайдалые зүбөөр харуулха гэжэ һэдэлгэ гаргаад, тэдээндэ зорюулһан олон тоото фильмүүдые буулгаа. Тэдэ фильмүүдэй гол ролиие Югославиин киноактер Гойко Митич наададаг байна.

Гойко Митич гэжэ хэн гээшэб? Тэрэ Белградта бэеын тамир хүмүүжүүлгын институт дүүргээд, удаань театральна студида һураа. Тэрэнэйнгээ һүүлээр Гойко Митич «Верная рука — друг индейцев», «Виннету — вождь апачей», «Сокровище серебряного озера», «Виннету — сын Инчу-Чуна», «Среди коршунов», «Союз племени Ирокезов» гэһэн фильмүүдтэ наадаһан юм. Эдэ фильмүүдые Баруун Германиин болон Югославиин кинематографистнууд хамтаран табиһан байна. 1965 ондо Гойко Митичэй ажаһуудаг Белград хотодо «ДЕФА» киностудиинхид ерэжэ, индеецүүд тухай түрүүшынгээ фильм буулгажа эхилээ һэн. Тэрэ фильм «Сыновья Большой Медведицы» гэжэ нэрэтэй бэлэй. Тус фильмын режиссер Йозеф Мах, оператор Ярослав Тузар гэгшэд Гойко Митичые фильмынгээ гол рольдо наадахыень уриһан байна.

Би суута артистые 1968 ондо «След Сокола» гэжэ фильмдэ хараа һэм. Хахад жэл болоод, тэрэ фильмын үргэлжэлэлынь «Белые волки» гэжэ нэрэтэйгээр экранда харуулагдаа бэлэй. Артист айхабтар һайнаар өөрынгөө роль наадажа, сэдьхэлдэмни баяр түрүүлээ. Гойко Митич тухай материал суглуулжа эхилээб. Тиихэдээ тэрэ «Чингачгук—Большой Змей», «Смертельная ошибка», «Приключения на берегах Онтарио», «Оцеола — вождь семинолов», «Текумзэ», «Апачи», «Ульзана», «Братья по крови», «Северино», «Вождь Белое перо», «Аткинс», «Топор войны не зарыт», «Кочевые охотники из Мексики», «Фронт без пощады», «Архив смерти» гэһэн фильмүүдтэ гол рольнуудые гүйсэдхэһэн байна гэжэ мэдэхэ болооб.

Бүри һаяхан Гойко Митич «Я хочу вас видеть» гэһэн фильмдэ наадаа. Энэ фильмдэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үе харуулагдана. Фильмдэ ГДР-эй, СССР-эй, Болгариин артистнар наадаһан байна. Тус фильм һаяар харуулагдаха.

...Би Гойко Митичтэй бэшэг бэшэлсэнэб. Тэрэнэй бэлиг шадабари улам һалбаржа байна гэжэ хэлэхээр байна.

Агу СОДНОМОВ.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

Москва. 7.30—«120 минута». 9.35—«Эжы, аба бидэ гурбан». 10.05—Жэлэй дүрбэн саг. Июль. 11.05—«Больница на окраине города»—20 серитэй уран һайханай фильм. 11-дэхи сери. 12.00—«Бурда моден» журнал дурадхана... 12.30—Отелло Профацио дуулана (Итали). 13.00—Худалдаа наймаанай һонин. 13.30—Футболоор дэлхэйн чемпионат. Аргентинын ба Камерунай суглуулагдамал команданууд. 19.30—Фольклорой уласхоорондын II фестиваль. 16.45—«Очевидное-невероятное» гэһэн дамжуулга. 17.45—Мультфильм. 18.05—Политическэ асуудалаар хөөрэлдөөн. 19.05—Фотоконкурс. 19.10—Уласхоорондын шэнжэлэл. 19.55—«Пришельцы» — баримтата фильм. 20.20—Александр Малининай бал. 21.30—Режиссер К. Кийскын фильмүүд. «Искатель приключений». 23.00—Время. 23.30—Киножурнал. 23.45—Футболоор дэлхэйн чемпионат. СССР-эй ба Румыниин суглуулагдамал командууд. 02.00—Карлуш Ду Карму дуулаха (Португали). 02.55—Шэнэ һонин.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

Москва. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.15—«Ожидание полковника Шалыгина»—уран һайханай фильм. 10.40—«Браво, Альберт Лолеш!» — уран һайханай фильм. 12.15—Футболоор дэлхэйн чемпи... Аргентинын ба Камерун... суглуулагдамал коман... 13.30 — Останкинодо... цертнэ студида багш, ... зитор, ба дирижер ... Струвотай уулзалга. ... «Бидэнэртэй хамта, ... шэнгеэр, бидэнэрһ... гээр хэ». 15.00—Орой... 15.30—«Горец» ансамбль... тарха. 16.00—«Совет ... видеоканал. 18.30—«Хү... ды хүрөө һаа...» 19.15... церт. 20.00—Мэдээсэлэй ... рамма. Забһартань— «Амгалан нойрсогты, ... шуул!»

Редакторай орлог...
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖ...

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета
Гастроли Красноярского театра музыкальной комедии. День рождения кота Леопольда — в 12, Цыганский барон — в 19.

«Дружба»
Несуразные каникулы — в 10, Черная роза — эмблема печали, красная роза — эмблема любви (2 серии)— в 12, 15, 18-10, 20-50.

«Прогресс»
Красный зал — Имя Розы (2 серии)— в 10, 12-40, 15-20, 18-10, 20-40. Зеленый зал — Занос — в 9-40, 11-30, 13-20 (удл.), 15-40, 17-30, 19-20, 21-10.

«Родина»
Мультфильмы — в 10, 16-40, В городе Сочи темные н... серии)— в 11-20, 14, 18-...

«Октябрь»
Да здравствует Серва... «Авария»— дочь мента... 12, 14, 16, 18, 20, 21-50.

«Восток»
Новые похождения кота ... погах — в 15-30, Белый ... пед — в 17, 19, 21 (удл.)

«Байкал»
Кавказская пленница, ... вые приключения Шу... 16-30, Родной ребенок ... рии)— в 18-30, 21-00.

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-63-86; 2-64-36; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63, информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР Директор 2-40-45
Н-00393. Заказ № 132.